

**LAAJENNETTU
HYÖDYN MENETTÄMINEN**

Lapin yliopisto
Maisteritutkielma
Ville Rutanen
Rikosoikeus
2017

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Laajennettu hyödyn menettäminen

Tekijä: Ville Rutanen

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Rikosoikeus

Työn laji: Tutkielma Laudaturtyö Lisensiaatintyö Kirjallinen työ

Sivumäärä: VI + 65

Vuosi: 2017

TIIVISTELMÄ

Lainopillisen eli oikeusdogmaattisen tutkimukseni tarkoitus on antaa ymmärrettävä sekä riittävän kokonaisvaltainen kuva rikoslain 10 luvun 3 §:n mukaisesta laajennetusta hyödyn menettämisestä eli laajennetusta hyötykonfiskaatiosta. Laajennettu hyötykonfiskaatio on muita menettämisseuraamuksia vähemmälle huomiolle jäänyt, mutta oleellinen keino estää rikoksista hyötyminen sekä hyödyn käyttäminen uusien rikosten rahoittamiseen.

Keskityn tutkielmassani seikkoihin, jotka syyttäjän tulee ottaa laajennetun hyötykonfiskaatiovaatimuksen kantajana huomioon. Vastaavasti pyrin oikeuskäytännön avulla näyttämään ne laajennetun hyötykonfiskaation perustavat seikat, jotka tuomioistuimien ottaa harkinnassaan huomioon. Tavoitteenani on tällä tavalla antaa kuva laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemisen edellytyksistä.

Käsittelen liipaisinrikoksen käsitettä, minkä olemassaolo laukaisee mahdollisuuden laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemiseen. Käyn läpi myös muita tuomitsemiseen vaadittavia edellytyksiä ja itse konfiskaatioprosessia. Viimeisessä pääluvussa käsittelen järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa laajennetun hyötykonfiskaation näkökulmasta sekä järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumista liipaisinrikoksena.

Avainsanat: rikoslaki, menettämisseuraamus, laajennettu hyödyn menettäminen, laajennettu hyötykonfiskaatio, konfiskaatio, liipaisinrikos

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	i
LÄHTEET	iii
LYHENTEET	vi
1. JOHDANTO	1
1.1 TUTKIMUKSEN RAJAUS JA RAKENNE	1
1.2 TUTKIMUKSEN METODI JA KÄYTETTY MATERIAALI	4
2. MENETTÄMISSEURAAMUKSISTA	5
2.1 HYÖDYN MENETTÄMINEN	6
2.2 LAAJENNETTU HYÖDYN MENETTÄMINEN	7
2.3 LAAJENNUS LAAJENNETUN HYÖTYKONFISKAATION KÄYTTÖALAAN	9
3. TODISTUSTAAKKA	14
3.1 VÄITTÄMISTAAKKA.....	14
3.2 KÄÄNNETTY TODISTUSTAAKKA	16
3.3 ESINEKONFISKAATIO.....	19
4. LAAJENNETUN HYÖTYKONFISKAATION TUOMITSEMISEN EDELLYTYKSET	22
4.1 LIIPASINRIKOS.....	22
4.2 LIIPASINRIKOKSEN LUONNE	24
4.3 RIKOLLISEN TOIMINNAN LUONNE.....	28
4.4 LAAJENNETUN HYÖTYKONFISKAATION PERUSTAVAT SEIKAT.....	31
4.5 OMAISUUDEN EPÄSUHTA VERRATTUNA LAILLISIIN TULOLÄHTEISIIN.....	32
4.6 OMAISUUDEN SÄILYTYSTAPA	34
4.7 VASTAAJAN RIKOSHISTORIA.....	37
5. SYYTÄJÄ MENETTÄMISSEURAAMUKSEN KANTAJANA	41
5.1 MENETTÄMISSEURAAMUS SYYTEHARKINNASSA.....	42
5.2 SYYTÄJÄN VAATIMISTAAKKA	43
5.3 KONFISKAATIOPROSESSI	44
5.4 PÄÄTÖS SYYTTÄMÄTTÄ JÄTTÄMISESTÄ	46
6. JÄRJESTÄYTYNEEN RIKOLLISUUDEN TORJUNTA	49
6.1 LAAJENNETTU HYÖTYKONFISKAATIO JÄRJESTÄYTYNEEN RIKOLLISUUDEN TORJUNNASSA	51
6.2 JÄRJESTÄYTYNEEN RIKOLLISRYHMÄN TOIMINTAAN OSALLISTUMINEN LIIPASINRIKOKSENA.....	52
6.3 JÄRJESTÄYTYNEEN RIKOLLISRYHMÄN JÄSENEEN KOHDISTETTAVA KONFISKAATIO	58
6.4 KONFISKAATION KOHTEENA OLEVA OMAISUUS	60
7. JOHTOPÄÄTÖKSET	63

LÄHTEET

Oikeuskirjallisuus

Frände – Havansi – Helenius – Koulu – Lappalainen – Lindfors – Niemi – Rautio – Virolainen: Prosessioikeus. Helsinki 2012.

Järvinen, Anniina: Laajennetusta hyödyn menettämisestä huumausainerikoksissa, Helsinki Law Review Sample Issue 2007.

Rautio, Jaakko: Hyötykonfiskaatiokanne. Vantaa 2006.

Sahavirta, Ritva: Käännetty todistustaakka rikosprosessioikeudessa. Teoksessa *Ojala, Timo ja Lappalainen, Juha (toim.):* Kirjoituksia todistusoikeudesta. Helsinki 2006.

Viljanen, Pekka: Konfiskaatio rikosoikeudellisena seuraamuksena. Helsinki 2007.

Virallislähteet

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/42/EU rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa.

EV 94/2001 vp. Eduskunnan vastaus hallituksen esitykseen menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 80/2000 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 47/2007 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisesta menetetyksi tuomitsemista koskeviin päätöksiin tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 58/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.

HE 263/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevien säännösten yhtenäistämiseksi.

HE 4/2016 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain 10 luvun sekä pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta.

LaVM 14/2001 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

LavM 4/2016 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi rikoslain 10 luvun sekä pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta.

PeVL 33/2000 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

SopS 20/2004. Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus.

98/733/YOS. Yhteinen toiminta 21 päivältä joulukuuta 1998, jonka neuvosto on hyväksynyt Euroopan unionista tehdyn sopimuksen K.3 artiklan perusteella, rikollisjärjestöön osallistumisen kriminalisoinnista Euroopan unionin jäsenvaltioissa.

2005/212/YOS. Neuvoston puitepäätös rikoksen tuottaman hyödyn ja rikoksella saadun omaisuuden sekä rikoksentekovälineiden menetetyksi tuomitsemisesta.

2008/841/YOS. Neuvoston puitepäätös järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta.

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 2004:73

KKO 2006:9

KKO 2006:51

KKO 2012:60

Hovioikeus

Kouvolan hovioikeus 30.10.2002 nro 1122 (R 02/892)

Kouvolan hovioikeus 21.2.2003 nro 179 (R 02/979)

Kouvolan hovioikeus 14.9.2006 nro 1128 (R 06/628)

Rovaniemen hovioikeus 21.11.2013 nro 927 (R 13/90)

Rovaniemen hovioikeus 15.4.2016 (R 15/985)

Turun hovioikeus 27.11.2003 nro 3048 (R 03/1640)

Turun hovioikeus 15.9.2005 nro 2114 (R 05/735)

Vaasan hovioikeus 19.9.2003 nro 1184 (R/03 699)

Vaasan hovioikeus 24.6.2004 nro 1107 (R 03/1023)

Vaasan hovioikeus 13.1.2005 (R 04/871)

Muut lähteet

Manual on International Cooperation for the Purposes of Confiscation of Proceeds of Crime. United Nations Office on Drugs and Crime 2012.

Menettämisseuraamukset. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke. Työryhmän raportti 11.12.2008 / 19.1.2009.

Rikoslain menettämisseuraamuksia koskevien yleissäännösten tarkistaminen. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 3/2015.

Rikoslain menettämisseuraamuksia koskevien yleissäännösten tarkistaminen, lausuntokooste. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 43/2015.

ROL 1 luvun muutosten vaikutuksista syyttäjän toimintaan. Valtakunnansyyttäjänviraston ohje, annettu 19.12.2014.

Syyteharkintaratkaisun perustelevinen. Valtakunnansyyttäjänviraston ohje VKS: 2007:3.

Syyttämättäjäättämispäätöksen laatiminen ja sisältö. Valtakunnansyyttäjänviraston ohje VKS: 2016:6.

Vuorenpää, Mikko: Lausunto perustuslakivaliokunnalle. Turku 1.3.2016.

LYHENTEET

HE	hallituksen esitys
KKO	korkein oikeus
KouHO	Kouvolan hovioikeus
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
OK	oikeudenkäymiskaari
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö
RHO	Rovaniemen hovioikeus
RL	rikoslaki 19.2.1889
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689
SjäL	laki syyttäjälaitoksesta 13.5.2011/439
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
THO	Turun hovioikeus
VHO	Vaasan hovioikeus
VKSV	valtakunnan syyttäjänvirasto

1. JOHDANTO

En voi sanoa löytäneeni tutkielmani aihetta vaan ennemminkin se löysi minut. Tämä tapahtui kesällä 2015, toimiessani korkeakouluharjoittelijana Oulun syyttäjänvirastossa. Yhtenä työtehtävänä pääsin avustamaan kihlakunnansyyttäjiä rikosoikeudenkäynneissä. Suurimmassa osassa seuraamistani oikeudenkäynneistä syytteissä oli kysymys huumausainerikoksista sekä järjestäytyneestä rikollisuudesta. Tämän tyyppisissä jutuissa syyttäjä vaati vastaajille melkein poikkeuksetta rikoslain 10 luvun mukaisia menettämisseuraamuksia.

Toimin vanhemman konstaapelin virassa, joten menettämisseuraamukset ovat minulle entuudestaan tuttuja jo ammatin puolesta, mutta tietynlaisen poikkeuksen muodosti rikoslain 10 luvun 3 §:n mukainen laajennettu hyödyn menettäminen¹, jota vaadittiin yhdessä seuraamassani jutussa. Tapauksessa oli kyse erään rikollisjärjestön kerhotilaan piilotetuista käteisvaroista, joita syyttäjä vaati valtiolle menetetyksi laajennettuna hyötynä. Tämä herätti välittömästi mielenkiintoni ja pääasiassa tästä syystä päätin perehtyä tarkemmin kyseiseen lainkohtaan. Asiaa pintapuolisesti selvitettyäni ymmärsin laajennetun hyödyn menettämisen tulevan kyseeseen lähinnä törkeissä talousrikosjutuissa sekä järjestäytyneeseen tai muuten ammattimaiseen huumausainerikollisuuteen liittyvissä tapauksissa. Tästä alkoi tutkielmani työstäminen ja opin laajennetusta hyödyn menettämisestä enemmän kuin alussa uskoin siihen sisältyvän.

1.1 TUTKIMUKSEN RAJAUS JA RAKENNE

Merkittävä menettämisseuraamuksia koskeva lainsäädäntöuudistus tuli voimaan 1.1.2002. Kyseessä oli kokonaisuudistus, jonka periaatteellisesti merkittävin uudistus oli juuri laajennettua hyödyn menettämistä koskeva rikoslain 10 luvun 3 §. Laajennettuna hyötynä on tietyin edellytyksin mahdollista tuomita menetetyksi rikoksentekijällä tai hänen läheisellään olevaa omaisuutta, jonka on syytä olettaa olevan peräisin rikollisesta toiminnasta. Säännöksellä mahdollistetaan puuttuminen tilanteisiin, joissa törkeiden rikosten tuottama taloudellinen hyöty on saatettu muiden menettämisseuraamusten ulottumattomiin. Hallituksen esityksen (HE

¹ Synonyminä termi *laajennettu hyötykonfiskaatio*. *Hyötykonfiskaatiolla* tarkoitetaan vastaavasti rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn menetetyksi tuomitsemista.

80/2000 vp) mukaan kyseistä pykälää tulisi käyttää varoen ja harkiten, ja sen käytön tulisi lähtökohtaisesti liittyä törkeään talousrikollisuuteen sekä järjestäytyneeseen huumausainerikollisuuteen.²

Menettämisseuraamukset ja erityisesti laajennettu hyödyn menettäminen kävivät läpi lainmuutosprosessin vuoden 2016 aikana, hyvin pitkälti hallituksen esityksessä (HE 4/2016 vp) ehdotettujen muutosten mukaisesti. Muutosten tarkoituksena oli panna täytäntöön Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikoksentekevälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa.³ Ehdotettujen säännösten tarkoituksena oli laajentaa mahdollisuutta tuomita rikoksesta peräisin oleva omaisuus valtiolle menetetyksi. Voimassa olevaa lakia muutettiin myös siten, että laajennetun hyötykonfiskaation edellytyksenä olevien rikosten luetteloa täydennettiin direktiivin vaatimusten mukaiseksi. Lakiin kirjattiin lisäksi eräitä seikkoja, jotka tulee ottaa huomioon harkittaessa tuomitsemista laajennetun hyödyn menettämiseen.

Erityisen mielenkiintoinen hallituksen esitykseen (HE 4/2016 vp) sisällytetty säännös koski väittämis- ja todistustaakkaa menettämisseuraamusta koskevassa asiassa. Väittämistaakan osalta kantajan, rikosjutussa käytännössä aina syyttäjän, olisi vedottava seikkoihin, joihin hänen menettämisaikansa perustuu. Kantajalla olisi myös todistustaakka mainituista seikoista. Poikkeuksena tähän olisi laajennettuna hyötynä menetetyksi vaadittavan omaisuuden alkuperä, josta todistustaakka olisi vastaajalla.⁴

Koska laajennettuun hyödyn menettämiseen liittyy useita monisyisiä ja mielenkiintoisia seikkoja ja ilman niiden kaikkien ymmärtämistä olisi kokonaisuuden hahmottaminen mahdotonta, päätin alusta alkaen laatia tutkimukseni osin yleisesityksen muotoon, nostaen esille kuitenkin tiettyjä lähempää tarkastelua vaativia, oikeuskäytännön muokkaamia laajennetun hyötykonfiskaation perustavia vaatimuksia.

² HE 80/2000 vp, s. 15.

³ HE 4/2016 vp, s. 1.

⁴ HE 4/2016 vp, s. 1.

Tutkielman ensimmäisessä pääluvussa kerron menettämisseuraamuksista yleisellä tasolla, eron hyödyn menettämisen ja laajennetun hyödyn menettämisen välillä sekä käyn läpi hallituksen esityksen (HE 4/2016 vp) tavoitteet sekä siinä ehdotetut muutokset verrattuna aiempaan lainsäädännön tilaan.

Tutkielman toisessa pääluvussa käyn läpi todistustaakan, väittämistaakan sekä käännetyn todistustaakan käsitteet ja niille asetetut vaatimukset koskien laajennetun hyödyn menettämisen vaatimista ja mahdollista tuomitsemista. Kerron myös perustavasta erosta esine- ja arvokonfiskaation välillä ja miten se liittyy laajennettuun hyödyn menettämiseen.

Tutkielman kolmatta päälukua voi luonnehtia itse tutkimuksen ytimeksi. Kerron aluksi lyhyesti laajennetusta hyödyn menettämisestä eli laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemisen yleisistä edellytyksistä. Kyseisiin edellytyksiin kuuluu ensinnäkin se, että liipaisinrikos on tehty. Kerron mitä liipaisinrikoksella tarkoitetaan sekä mitä tarkoitetaan vaatimuksella sen taloudellista hyötyä tuottavasta luonteesta. Liipaisinrikoksen tulee lisäksi olla tietyn kaltainen mihin liittyvät muun muassa rikollinen toiminta, laajennetun hyötykonfiskaation perustavat seikat, omaisuuden epäsuhta verrattuna laillisiin tulonlähteisiin, omaisuuden säilytystapa sekä vastaajan rikoshistoria, joita kaikkia käsittelen omina kohtinaan. Tavoitteenani on oikeuskäytännön avulla avata laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemisen perustavia seikkoja.

Tutkielman neljännessä pääluvussa keskityn kuvaamaan syyttäjän roolia menettämisseuraamuksen kantajana ja itse menettämisseuraamusasiaa syyteharkinnassa. Kerron tarkemmin jo aikaisemmin mainitusta syyttäjän vaatimistaakasta hyötykonfiskaatioasiassa sekä myös itse konfiskaatioprosessista. Lopuksi käyn läpi tilanteita missä syyttäjällä on velvollisuus tehdä syyttämättäjäntämisspätös.

Tutkielman viimeisessä pääluvussa käsittelen järjestäytyneen rikollisryhmän toiminnan torjumista laajennetun hyötykonfiskaation avulla. Keskityn tässä järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumista liipaisinrikoksen näkökulmasta ja sitä mitkä ovat mahdollisuudet kohdistaa konfiskaatio kyseiseen liipaisinrikokseen syyllistyneen henkilön

omaisuuteen. Viimeisenä kohtana kerron, minkä laatuista omaisuutta on mahdollista konfiskoida laajennetun hyötykonfiskaation keinoin.

1.2 TUTKIMUKSEN METODI JA KÄYTETTY MATERIAALI

Kyseessä on lainopillinen eli oikeusdogmaattinen tutkimus. Tutkimuksen kohteena on voimassa oleva oikeus, tarkemmin sanottuna voimassaolevan oikeusjärjestyksen sisällön eli sääntöjen tulkinta. Tutkimus pitää sisällään myös voimassaolevan oikeuden systematisoinnin eli sisällön jäsentämisen. Pyrin antamaan tällä tutkimuksella perustellun tulkintakannanoton voimassaolevasta lainsäädännöstä sekä sijoittamaan laajennetun hyödyn menettämisen osaksi menettämisseuraamuksia sekä rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää.

Tutkimuksen oikeuslähteinä olen käyttänyt vahvasti velvoittavaa lainsäädäntöä sekä heikosti velvoittavista oikeuslähteistä muun muassa korkeimman oikeuden prejudikaatteja sekä lainvalmistelun esitöitä, kuten hallituksen esityksiä sekä eduskunnan valiokuntien ja komitean mietintöjä. Olen sisällyttänyt ja tulkinnut lisäksi lukuisia hovioikeustason ratkaisuja tutkielman oikeuslähdemateriaalina.

Menettämisseuraamuksista on kirjoitettu lukuisia yleisesityksiä, mutta laajennettu hyödyn menettäminen eli laajennettu hyötykonfiskaatio on jäänyt vähemmälle huomiolle. Tunnetuin väitöskirja lienee Jaakko Raution hyötykonfiskaatiokanne vuodelta 2006. Pekka Viljasen teos konfiskaatio rikosoikeudellisena seuraamuksena vuodelta 2007 on myös merkittävä aihetta käsittelevä teos. Tutkielmaa tehdessäni olenkin nojautunut vahvasti kyseisiin teoksiin.

Tutkimukseni lähtökohtana on tutkia voimassa olevaa oikeutta vallitsevan lainopin näkökulmasta. Olen vakuuttunut siitä, että tulkintani tulee olemaan sopusoinnussa voimassa olevan lainsäädännön, lainvalmisteluaineiston sekä oikeuskäytännön kanssa. Tutkielmani tarkoitus on ensisijaisesti tuoda esille uusi näkökulma laajennetun hyödyn menettämisen vaatimiseen, sen käyttömahdollisuuksiin sekä kiinnittää huomiota jäljempänä esiin tuleviin seikkoihin, jotka johtavat laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemiseen.

2. MENETTÄMISSEURAAMUKSISTA

Hallituksen esityksessä eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi ehdotettiin, että rikoslakiin otettaisiin kokonaan uusi 10 luku, johon sisältyisivät menettämisseuraamuksia koskevat soveltamisalaltaan yleiset säännökset.⁵ Tähän vaikutti osaltaan se, että tuolloin voimassa olleita menettämisseuraamuksia koskeneita säännöksiä pidettiin epäyhtenäisinä. Menettämisseuraamuksia koskevat säännökset kokivatkin ehdotetun kokonaisuudistuksen ja tulivat voimaan 1.1.2002.

Rikoslain 10 luvun yleissäännöksiä noudatetaan riippumatta siitä, säädetäänkö rikoksesta rangaistus rikoslaissa vai sen ulkopuolella.⁶ Menettämisseuraamuksen määräämisen edellytyksenä on laissa rangaistavaksi säädetty teko eli rikos. Menettämisseuraamuksen määrääminen on kuitenkin mahdollista, vaikka tekijä on alle 15-vuotias tai syyntakeeton, tekijä toimii anteeksiantoperusteiden nojalla tai vaikkei rikoksentekijää saada selville tai muusta syystä tuomita rangaistukseen.

Menettämisseuraamuksesta käytetään myös nimitystä konfiskaatio. Konfiskaatiota ei pidetä rangaistuksena vaan turvaamistoimena.⁷ Konfiskaatiolla on tässä suhteessa erinäisiä tehtäviä. Sen tavoitteena on estää rikosten tekemisellä hyötyminen sekä uusien rikosten tekeminen ylipäätään. Näiden tehtävien kohdalla voidaan puhua preventiivisestä tehtävästä. Konfiskaation yhtenä tarkoituksena on tehostaa kielto- ja käskynormien noudattamista. Rikos ei saa olla tekijälleen taloudellisesti kannattavaa mikä on jo kriminaalipoliittisestikin ajateltuna oleellista. Tavoitteena on rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn eliminoiminen.⁸

Menettämisseuraamusten yleisiin edellytyksiin eli rikoslain 10 luvun 1 §:ään lisättiin uusi 3 momentti hallituksen esityksessä (HE 4/2016 vp) ehdotetussa muodossa. Kyseisessä momentissa säädetään menettämisseuraamuksen tuomitsemisen edellytyksistä. Momentin mukaan, jos menettämisseuraamuksen perustavasta rikoksesta tai rangaistavaksi säädetystä teosta esitetään rikoksesta tuomitsemiseen riittävä näyttö, menettämisseuraamus voidaan

⁵ HE 80/2000 vp, s. 1.

⁶ HE 80/2000 vp, s. 16.

⁷ HE 80/2000 vp, s. 4.

⁸ Viljanen 2007, s. 23.

määrätä, vaikka rikoksen tai teon tekijää ei saada selville tai häntä vastaan ei nosteta syytettä tai tuomita rangaistukseen. Momentti koskee kaikkia konfiskaatiolajeja. Rikoksella tai teolla viitataan konfiskaation perustavaan toimintaan. Esimerkiksi kyseisen luvun 2 §:n osalta taloudellista hyötyä tuottaneeseen rikokseen ja 3 §:n osalta niin sanottuun liipaisinrikokseen.⁹ Asiassa on kyse kannanotosta konfiskaatioprosessiin, jolla tarkoitetaan mahdollisuutta ajaa menettämisaatimusta ilman rangaistusvaatimusta. Vaikka konfiskaatioprosessista ei ole ollut nimenomaista säännöstä, on se oikeuskäytännössä katsottu vakiintuneesti mahdolliseksi.

2.1 HYÖDYN MENETTÄMINEN

Rikoslain 10 luvun 2 §:n mukaan rikoksen tuottama taloudellinen hyöty on tuomittava valtiolle menetetyksi. Menettämisseuraamuksella tarkoitetaan yleensä rikoksen johdosta tapahtuvaa omaisuuden korvauksetonta menettämistä valtiolle.¹⁰ Rikosoikeudessa konfiskaatiolla ymmärretään lakiin perustuvaa omaisuuden korvauksetonta menettämistä rikoksen johdosta.¹¹ Konfiskaatio on siten rikoksen julkisoikeudellinen seuraamus. Menettämiseen tuomitaan lainkohdan mukaan rikoksesta hyötynyt tekijä, osallinen tai se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty.

Aiemmin voimassa olleen rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan menetetyksi oli tuomittava rikoksen tuottama taloudellinen hyöty, mitä ei tarkemmin määritelty.¹² Hallituksen esityksessä (HE 4/2016 vp) ehdotettiin säädettäväksi velvollisuus tuomita rikoksen tuottama taloudellinen hyöty menetetyksi ja täsmennettiin hyödyn käsitettä. Rikoksen tuottamalla taloudellisella hyödyllä tarkoitetaan:

- 1) rikoksella välittömästi saatua omaisuutta;
- 2) 1 kohdassa tarkoitetun omaisuuden sijaan tullutta omaisuutta;
- 3) 1 ja 2 kohdassa tarkoitetun omaisuuden tuottoa;

⁹ HE 4/2016 vp, s. 29.

¹⁰ HE 4/2016 vp, s. 3.

¹¹ HE 80/2000 vp, s. 4.

¹² HE 4/2016 vp, s. 31.

4) 1–3 kohdassa tarkoitetun omaisuuden ja tuoton arvoa;

5) rikoksella saadun säästön arvoa.

Ensisijaisena tavoitteena on selvittää hyödyn todellinen määrä. Jos selvityksen saaminen on vaikeaa tai selvitystä ei ole lainkaan saatavissa, tuomioistuin on oikeutettu arvioimaan hyödyn määrä. Arvioinnissa on tällöin otettava huomioon rikoksen laatu, rikollisen toiminnan laajuus ja muut olosuhteet.¹³ Rikoshyödyn menetyksi tuomitseminen merkitsee tilanteen ennallistamista eli tilanteen palauttamista siihen mitä se oli ennen rikosta.¹⁴

2.2 LAAJENNETTU HYÖDYN MENETTÄMINEN

Kuten edellä on jo mainittu, menettämisseuraamuslainsäädäntö koki kokonaisuudistuksen, joka tuli voimaan 1.1.2002. Tämän uudistuksen merkittävin uutuus oli laajennettua hyödyn menettämistä koskeva rikoslain 10 luvun 3 §. Koska kyseessä oleva tutkielmani käsittelee juuri tätä nimenomaista pykälää, on kiinnitettävä termiin huomiota. Kyseessä on siis laajennettu menettäminen, ei suinkaan laajennettu hyöty. Ei puhuta esimerkiksi laajennetun hyödyn menettämistä, vaan laajennetusta hyödyn menettämisestä.¹⁵ Tutkielmani aloittamisen jälkeen on menettämisseuraamuksia käsittelevä rikoslain 10 luku muuttunut, suurelta osin hallituksen esityksessä (HE 4/2016) mainittujen ja sittemmin toteutuneiden tavoitteiden johdosta. Myös käsiteltävänä oleva laajennettu hyödyn menettäminen on kokenut muutoksia. Laajennetun hyötykonfiskaation edellytyksenä olevien rikosten luetteloa on täydennetty Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivissä vaaditun mukaiseksi.¹⁶ Lakiin on kirjattu myös eräitä seikkoja, jotka tulee ottaa huomioon harkittaessa laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemista.

Tulen käsittelemään laajennettua hyödyn menettämistä ja siihen liittyviä seikkoja myöhemmissä luvuissa. Tässä vaiheessa tulen kertomaan yleisesti mitä tarkoitetaan

¹³ HE 80/2000 vp, s. 22.

¹⁴ Viljanen 2007, s. 63.

¹⁵ Viljanen 2007, s. 179.

¹⁶ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/42/EU.

laajennetulla hyödyn menettämällä. Tulen kertomaan 1.1.2002 voimaan tulleesta tilanteesta sekä vuoden 2016 muutoksista ja vaikutuksista laajennettuun hyödyn menettämiseen.

Laajennettu hyödyn menettäminen on sijoitettuna rikoslain 10 luvun 3 §:ään. Pykälän nojalla voidaan tietyin edellytyksin tuomita menetetyksi rikoksenteijällä tai tämän läheistaholla olevaa omaisuutta, jonka on syytä olettaa olevan peräisin rikollisesta toiminnasta.¹⁷ Laajennettu hyödyn menettäminen kattaa siis aiemmalla rikollisella toiminnalla hankittua varallisuutta. Konfiskointi on siis mahdollista, vaikka aiempaa rikollista toimintaa ei olekaan tarkkaan selvitetty tai edes määritelty.

Ero niin kutsuttuun tavanomaiseen hyötykonfiskaatioon (*RL 10:2 hyödyn menettäminen*), minkä tuomitsemisen edellytyksenä on muun muassa syyttäjän onnistuminen näyttää toteen todellinen hyödyn määrä ja ne rikokset, joista se on peräisin, on merkittävä. Tavanomainen hyötykonfiskaatio on tehoton keino puuttua rikollisuuteen, jossa rikokset tehdään enemmän tai vähemmän suunnitellusti, joihin liittyy monimutkaisia yritysjärjestelyjä ja muita keinoja, joilla pyritään salaamaan hyödyn syntytausta ja liittymät tehtyihin rikoksiin.¹⁸ Laajennetulla hyödyn menettämällä mahdollistetaan keino puuttua tapauksiin, joissa törkeiden rikosten tuottama taloudellinen hyöty on saatettu suunnitelmallisesti muunlaisten menettämisseuraamusten ulottumattomiin.¹⁹

Tyypillisiä edellä kuvatun kaltaisia rikoksia ovat muun muassa törkeät talousrikokset, huumausainerikokset, kätkemisrikokset sekä rahanpesu. Tämän tyyppinen rikollisuus sopii erityisen hyvin esimerkiksi rikollisorganisaation toimintaan, jonka johdossa olevat teettävät alaisillaan niin kutsutun likaisen työn, keräten itse voitot rikollisesta toiminnasta. Rikoksenteijä saattaakin itse elää ylellisesti, ilman lainkaan laillisia tuloja tai niiden lähteitä.²⁰ Tavanomaisella hyötykonfiskaatiolla ei tämän tyyppiseen toimintaan voida aina tehokkaasti puuttua. Hallituksen esityksen mukaan laajennettua hyötykonfiskaatiota tulee kuitenkin käyttää ainoastaan niissä tapauksissa, joissa rikoksia tehdään taloudellista hyötyä tavoitellen,

¹⁷ Helsingin HO laatuhanke 2009, s. 23.

¹⁸ Viljanen 2007, s. 179 sekä HE 80/2000 vp, s. 13.

¹⁹ Helsingin HO laatuhanke 2009, s. 23.

²⁰ HE 80/2000 vp, s. 13.

suunnitelmallisesti ja mahdollisesti organisoidusti, enemmän tai vähemmän kiinteän rikollisjärjestön puitteissa. Säännöstä tulee soveltaa yleensäkin törkeään rikollisuuteen.²¹

2.3 LAAJENNUS LAAJENNETUN HYÖTYKONFISKAATION KÄYTTÖALAAAN

Menettämisseuraamuksia koskeva lainsäädäntö uudistettiin vuoden 2001 aikana, jolloin yleiset säännökset menettämisseuraamuksista otettiin rikoslain 10 lukuun. Kyseiseen lukuun ei ole tehty reilussa kymmenessä vuodessa suuria muutoksia.

Hallituksen esityksessä (HE 4/2016 vp) nykytilan arviointia koskevassa luvussa todetaan kuitenkin, että huomiota on kiinnitetty siihen, että rikoshyötyä ja laajennettua hyötyä tulisi voida tuomita valtiolle menetetyksi nykyistä laajemmin. Tämä epäkohta liittyy lainsäädännön lisäksi soveltamiskäytäntöihin ja menettämisen edellytysten tutkimisessa omaksuttuihin käytäntöihin.²² Oikeusministeriön työryhmän lausuntokoosteesta²³ ilmenee sisäministeriön laatima kannanotto koskien laajennettua hyödyn menettämistä. Sisäministeriö lausuu muun muassa, että laajennetun hyödyn tunnusmerkistöä on käytännössä sovellettu vähän ja pääsääntöisesti vain huumausainerikoksissa. Tämä tukee omalta osaltaan hallituksen esityksen oikeaan osunutta nykytilan arviota.

Hallituksen esityksen olennaisimpana tavoitteena on laittaa kansallisesti täytäntöön menettämisseuraamuksia koskeva direktiivi.²⁴ Toinen tärkeä tavoite on rikoksesta tai rikollisesta toiminnasta peräisin olevan hyödyn kattavampi valtiolle menetetyksi tuomitseminen. Tällä estettäisiin nykyistä tehokkaammin hyötyminen rikosten tekemisestä ja hyödyn edelleen käyttäminen uusien rikosten rahoittamiseen.²⁵ Hyötykonfiskaation perimmäinen ja keskeinen lähtökohta onkin estää sen laatuksen omaisuuden hankintaa, jota on mahdollista käyttää myöhemmin rikolliseen toimintaan ja sen rahoittamiseen. On otettava huomioon myös mahdollinen preventiivinen vaikutus, eli tieto rikoksesta seuraavan hyödyn menettämisestä voi saada potentiaalisen rikoksentekijän tai rikoksen suunnittelijan luopumaan

²¹ HE 80/2000 vp, s. 13.

²² HE 4/2016 vp, s. 24.

²³ Rikoslain menettämisseuraamuksia koskevien yleissäännösten tarkistaminen, oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 43/2015.

²⁴ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/42/EU.

²⁵ HE 4/2016 vp, s. 25.

aikeistaan. Tämä ajatus näin mahdollisesti toimivasta henkilöstä koskee ensisijaisesti rationaalisesti ajattelevaa henkilöä, joka ottaa toiminnassaan huomioon pro & contra-argumentit.²⁶

Hallituksen esityksen yhtenä keskeisenä tavoitteena on rikollisesta toiminnasta peräisin olevan omaisuuden tuomitseminen laajennettuna hyötynä nykyistä kattavammin. Yleisenä edellytyksenä laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemiseen tulisi edelleen olemaan vaatimus siitä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta.²⁷ Tällä tarkoitetaan sitä, että rikoksesta voidaan in abstracto tuomita vähintään neljä vuotta vankeutta. Näistä rikoksista käytetään termiä liipaisinrikos. Tällaisia rikoksia ovat muun muassa törkeä velallisen epärehellisyys ja törkeä velallisen petos. Ratkaisevaa on rikoksesta säädetty lieventämätön asteikko.²⁸ Lakiin on tarkoitus myös lisätä laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemisen mahdollistavia rikoksia, joista säädetty ankarin rangaistus on vähemmän kuin neljä vuotta vankeutta.

Hallituksen esityksen mukaan liipaisinrikoksen tulee olla luonteeltaan sellainen, että se voi tuottaa taloudellista hyötyä.²⁹ Juuri tämän sanamuodon mukaisesti se lakiin kirjattiinkin. Aiemman lain mukainen sanamuoto edellytti huomattavaa taloudellista hyötyä. Lisäksi luovuttiin rajauksesta, jonka mukaan omaisuutta ei tuomita menetetyksi, jos se on peräisin vähäisenä pidettävästä rikollisesta toiminnasta.

Lakiin kirjattiin myös lukuisia harkintakriteereitä sen arvioimiseksi, onko omaisuus tuomittava menetetyksi laajennettuna hyötynä. Harkinnassa huomioon otettavia seikkoja ovat erityisesti seuraavat: onko omaisuus ilmeisesti peräisin muusta kuin vähäisenä pidettävästä rikollisesta toiminnasta ja onko menettämisseuraamuksen tuomitseminen tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi sekä saadaanko rikollisella toiminnalla toistuvasti merkittävä osa asianomaisen tuloista.

²⁶ Rautio 2006, s. 14 sekä HE 80/2000 vp, s. 4.

²⁷ HE 4/2016 vp, s. 26.

²⁸ Helsingin HO laatuhanke 2009, s. 24.

²⁹ HE 4/2016 vp, s. 13.

Laajennettua hyötykonfiskaatiota käsittelevää rikoslain 10 luvun 3 §:ää muutettiin olennaisilta osin lailla rikoslain 10 luvun muuttamisesta (356/2016). Aiemmin voimassa olleen lain 1 momentissa säädettyä edellytystä siitä, että menettämisseuraamuksen mahdollistavasta liipaisinrikoksesta tulee tyypillisesti seurata huomattavaa taloudellista hyötyä, lievennettiin siten, että rikoksesta tulee tyypillisesti seurata taloudellista hyötyä. Eli lainmuutoksen jälkeen huomattavan taloudellisen hyödyn vaatimuksesta luovuttiin.

Aiemmin voimassa olleessa säännöksessä edellytettiin, että omaisuuden tuli olla peräisin rikollisesta toiminnasta, jota ei ole pidettävä vähäisenä. Säännöstä muutettiin siten, että menettäminen koskee yleisesti rikollisesta toiminnasta peräisin olevaa omaisuutta. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että myös vähäisestä rikollista toiminnasta peräisin oleva omaisuus voidaan konfiskoida. Nämä seikat on otettava huomioon jo harkittaessa menetetyksi tuomitsemista.

Liipaisinrikosten luetteloa laajennettiin verrattuna aiemmin voimassa olleeseen säännökseen. Aiemman säännöksen mukaan liipaisinrikokseksi kutsuttiin luonteeltaan huomattavaa taloudellista hyötyä tuottavaa rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Kätkemisrikos, rahanpesu, salakuljetus, huumausainerikos tai sen edistäminen kuuluivat lisäksi liipaisinrikosten luetteloon.

Nykyisin voimassa olevassa säännöksessä liipaisinrikoksiksi luetaan edelleen edellä mainitut rikokset, mutta lisäksi liipaisinrikoksiksi luetaan lahjuksen antaminen tai lahjuksen ottaminen taikka lahjominen elinkeinotoiminnassa tai lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa; järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen; sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen, 20 luvun 8 b §:n 2 momentissa tarkoitettu lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin taikka paritus sekä vaaran aiheuttaminen tietojenkäsittelylle. Edellä mainittuja rikoksia yhdistää se, että rikoksista säädetty enimmäisrangaistus on vähemmän kuin neljä vuotta vankeutta.

Merkille pantavaa on, että nykyisin voimassa olevassa säännöksessä liipaisinrikosten suhteen täytettyyn tekoon rinnastetaan kaikki edellä mainittujen rikosten rangaistavat yritykset.

Aiemmassa laissa rinnastus koski vain niitä rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus oli vähintään neljä vuotta vankeutta.

Oikeuskäytännössä laajennetun hyötykonfiskaation soveltamisala on jäänyt suhteellisen kapeaksi, minkä johdosta siihen esitettiin muutoksia hallituksen esityksessä (HE 4/2016 vp). Oikeusministeriö asetti 10.2.2014 niin kutsutun konfiskaatiotyöryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2014/42/EU rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa implementoinnin edellyttämät muutokset menettämisseuraamuksia koskevaan kansalliseen lainsäädäntöön.³⁰ Mietintö laadittiin hallituksen esityksen muotoon.

Hallituksen esityksen tavoitteena oli saada entistä laajemmat mahdollisuudet torjua taloudellista hyötyä tuottavaa rikollisuutta sekä tehostaa rikoksesta tai rikoksista peräisin olevan omaisuuden menetetyksi tuomitsemista.³¹

Aiemmin voimassa olleen laajennettua hyötykonfiskaatiota koskevan säännöksen mukaan menettämisseuraamuksen tuomitseminen oli harkinnanvaraista, mitä se edelleen. 1.9.2016 voimaan tulleeseen laajennettua hyötykonfiskaatiota käsittävään säännökseen kirjattiin nimenomaisesti kolme seikkaa, jotka tulee ottaa menetetyksi tuomitsemista harkittaessa huomioon.

Ensimmäiseksi: onko omaisuus ilmeisesti peräisin muusta kuin vähäisenä pidettävästä rikollisesta toiminnasta.

³⁰ Rikoslain menettämisseuraamuksia koskevien yleissäännösten tarkastaminen, oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 3/2015.

³¹ HE 4/2016 vp, s. 40.

Toiseksi: onko menettämisseuraamuksen tuomitseminen tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi.

Kolmanneksi: saadaanko rikollisella toiminnalla toistuvasti merkittävä osa asianomaisen tuloista.

Näitä kolme edellä mainittua seikkaa ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi listaksi, vaan säännöksessä mainitaan, että nämä kolme nimenomaista seikkaa otetaan huomioon muiden seikkojen ohella. Menettämisseuraamuksen tuomitsemisessa on suoritettava edelleen kokonaisharkintaa. Aiemmin voimassa olleen pykälän mukaan menetetyksi voitiin tuomita omaisuus, joka oli kokonaan tai osaksi peräisin rikollisesta toiminnasta. Nyt voimassa olevassa momentissa ei ole enää viittausta omaisuuteen ”kokonaan tai osaksi”. Syy tähän on se, että sanamuoto on helppo ymmärtää niin, että menetetyksi voidaan tuomita omaisuus, joka on vain osittain peräisin rikollisesta toiminnasta ja muuten laillista alkuperää. Omaisuus voidaan tuomita menetetyksi kuitenkin vain siltä osin kuin se on peräisin rikollisesta toiminnasta.³² Muita keskeisiä muutoksia ei tehty laajennettua hyödyn menettämistä koskevaan rikoslain 10 luvun 3 §:ään.

³² HE 4/2016 vp, s. 41.

3. TODISTUSTAAKKA

Kun tuomioistuin ratkaisee näyttökysymystä, se arvioi näytön todistusvoimaa, mutta sen on myös samalla ratkaistava kysymys näytön riittävydestä. Näytön riittävyden arvioinnissa on kysymys siitä, onko todistelussa saavutettu todistusteeman olevan oikeustositseikan olemassaolosta niin korkea todennäköisyys, että oikeustositseikka voidaan asettaa tuomion perustaksi. Toinen mahdollisuus tälle on, että riittävyyskriteerien vaatima uskottavuustaso jää saavuttamatta, jolloin ratkaisussa on lähdettävä siitä, ettei oikeustositseikka ole olemassa.³³ Kysymyksen näytön riittävydestä tuomioistuin ratkaisee soveltamalla todistustaakkanormeja.

Todistustaakkaproblematiikka on siviili- ja rikosprosessissa erilainen. Siviiliasioissa ongelmallista on todistustaakan jako, kun taas rikosprosessissa tämä jako on lähtökohtaisesti selvä. Syyttäjä (tai asianomistaja) on näyttövelvollinen³⁴ in dubio pro reo.³⁵ Yleisesti rikosprosessissa ei edes voida puhua varsinaisesta todistustaakan jaosta vaan rikosasiassa todistustaakka on kantajalla eli syyttäjällä. Tietyissä tapauksissa asianomistajalla. Periaate ilmenee selkeästi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 3 §:n 1 momentista, jossa todetaan, että rikosasiassa kantajan tulee toteennäyttää ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa perustuu. Syyttäjän tehtävä on huolehtia siitä, että kaikki tarvittava todistelu esitetään tuomioistuimelle mikä tarvitaan langettavaan tuomioon.³⁶

3.1 VÄITTÄMISTAAKKA

Suomalaisessa prosessilainsäädännössä selvänä pääsääntönä on väittämistaakan olemassaolo. Rikosjutuissa lähtökohtana on, että väittämistaakka koskee kantajaa eli tavallisesti syyttäjää. Väittämistaakka ei koske vastatositseikkoja tai rangaistuksen mittaamista koskevia seikkoja.³⁷ Edellä lausuttu koskee nimenomaan rangaistusvaatimusta. Väittämistaakalla rikosjutussa

³³ Lappalainen, Juha (2012) Todistustaakka. Teoksessa Frände – Havansi – Helenius – Koulu – Lappalainen – Lindfors – Niemi – Rautio – Virolainen, Prosessioikeus, s. 685.

³⁴ Todistustaakasta käytetään myös nimitystä näyttövelvollisuus tai todistamisvelvollisuus.

³⁵ Lappalainen, Juha (2012) Todistustaakka. Teoksessa Frände – Havansi – Helenius – Koulu – Lappalainen – Lindfors – Niemi – Rautio – Virolainen, Prosessioikeus, s. 686.

³⁶ Lappalainen, Juha (2012) Todistustaakka. Teoksessa Frände – Havansi – Helenius – Koulu – Lappalainen – Lindfors – Niemi – Rautio – Virolainen, Prosessioikeus, s. 701.

³⁷ Rautio 2006, s. 147.

tarkoitetaan, että syyttäjän (tai asianomistajan) on vedottava kaikkiin niihin oikeustositseikkoihin, jotka perustavat väitetyn rikoksen. Syytetyllä ei ole väittämistaakkaa.³⁸ Edellisessä luvussa käsitelty todistustaakka tulee erottaa nyt käsiteltävänä olevasta väittämistaakasta. Todistustaakalla tarkoitetaan asianosaiselle aiheutuvaa riskiä siitä, ettei jostakin relevantista oikeustositseikasta esitetä riittävää näyttöä. Väittämistaakalla tarkoitetaan asianosaisen velvollisuutta vedota oikeustositseikkaan, jotta tämä otettaisiin jutussa huomioon.³⁹

Laajennetun hyötykonfiskaation tapauksissa kantajan eli syyttäjän ei tarvitse näyttää mistä konkreettisesta rikoksesta hyöty on peräisin, vaan riittävää on, että tiettyjen muiden kuin yksittäiseen rikokseen liittyvien konkreettisten olosuhteiden perusteella syyttäjä katsoo omaisuuden olevan peräisin rikollisesta toiminnasta. Näistä seikoista syyttäjällä on kuitenkin väittämistaakka. Väittämistaakka siis edellyttää, että syyttäjä vetoaa konkreettisiin seikkoihin laajennetun hyötykonfiskaatiovaatimuksensa tueksi. Yleinen viittaus rikolliseen toimintaan ei ole riittävää, mutta seikkoihin, joiden perusteella voidaan katsoa rikollista toimintaa harjoitetun, on mahdollista vedota.⁴⁰

Väittämistaakan täyttämiseksi syyttäjän on mahdollista vedota esimerkiksi vastaajalla olevan omaisuuden määrään tai siihen, että vastaaja on kuluttanut varoja niin paljon, että omaisuus tai kulutetut varat ovat ilmeisessä epäsuhdassa siihen, mitä hän on laillisesti saanut tai saa ansiotuloja tai muita tuloja eikä epäsuhtaa voida selittää esimerkiksi perinnöllä tai muullakaan laillisella saannolla.⁴¹ Vuorenpää näkee asian siten, että syyttäjän täyttäessä väittämistaakkansa edellä esitetyn mukaisesti, hän samalla tosiasiallisesti asettaa laajennetun hyötykonfiskaation kohteena olevan omaisuuden epäilyksen alaiseksi.⁴² Oikeuskirjallisuudessa vastaava kanta on yleisesti hyväksytty.

³⁸ Lappalainen, Juha (2012) Todistustaakka. Teoksessa Frände – Havansi – Helenius – Koulu – Lappalainen – Lindfors – Niemi – Rautio – Virolainen, Prosessioikeus, s. 701.

³⁹ Lappalainen, Juha (2012) Todistustaakka. Teoksessa Frände – Havansi – Helenius – Koulu – Lappalainen – Lindfors – Niemi – Rautio – Virolainen, Prosessioikeus, s. 689.

⁴⁰ HE 4/2016 vp, s. 45.

⁴¹ HE 4/2016 vp, s. 45.

⁴² Vuorenpää, perustuslakivaliokunnalle osoitettu lausunto, s. 2.

3.2 KÄÄNNETTY TODISTUSTAAKKA

Hallituksen esitykseen (HE 4/2016 vp) sisältyvä periaatteellisesti merkittävin uudistus oli käännetyn todistustaakan käyttöön ottaminen laajennettua hyödyn menettämistä koskevissa tapauksissa.⁴³ Tärkeänä poikkeuksena lakiin kirjattiin säännös siitä, että vastaajalla on todistustaakka omaisuuden laillisesta alkuperästä, kun vaatimus koskee rikoslain 10 luvun 3 §:ssä tarkoitettua laajennettua hyödyn menettämistä. Menettelysäännösten osalta lakiin kirjattiin selvyyden vuoksi, että menettämiskaavan esittäjän on vedottava niihin seikkoihin, joihin hänen menettämiskaavuksensa perustuu. Hänellä on kyseisistä seikoista myös todistustaakka. Menettämiskaavan esittäjällä tarkoitetaan käytännössä aina syyttäjää.

Käännettyä todistustaakkaa käsittelevä rikoslain 10 luvun 9 §:n 4 momentti alla:

”Kantajan on vedottava niihin seikkoihin, joihin hänen vaatimuksensa perustuu, sekä näytettävä ne toteen. *Kantajalla ei kuitenkaan ole todistustaakkaa 3 §:ssä tarkoitetun omaisuuden alkuperästä. Tällainen omaisuus voidaan tuomita menetetyksi, jollei vastaaja saata todennäköiseksi, että omaisuus on peräisin muusta kuin rikollisesta toiminnasta.*”

Kyseinen momentti sisältää erittäin merkittävän säännöksen, jonka mukaan menettämisseuraamuksen vaatijan todistustaakkaa koskevasta pääsäännöstä poiketen, todistustaakka onkin vastaajalla koskien omaisuuden laillista alkuperää. Käännetty todistustaakka on siis voimassa vaatimuksissa jotka koskevat rikoslain 10 luvun 3 §:ssä tarkoitettua laajennettua hyödyn menettämistä.⁴⁴

⁴³ LaVM 4/2016 vp, s. 3.

⁴⁴ LaVM 4/2016 vp, s. 3.

Ymmärtääksemme edellä käsitellyn käännetyn todistustaakan keskeisen merkityksen laajennetun hyötykonfiskaation kannalta ja ettemme pitäisi sitä itsestäänselvyytenä, on palattava ajassa taaksepäin. Laajennettu hyödyn menettäminen otettiin Suomessa käyttöön rikoslain 10 luvun uudistuksessa, joka saatettiin voimaan 1.1.2002 voimaan tulleella lailla (875/2002). Kyseisessä laissa ei ollut säännöstä käännetystä todistustaakasta.

Käännetyn todistustaakan suhdetta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin ja syyttömyysolettamaan pohdittiin lain valmisteluvaiheessa paljon.⁴⁵ Käännettyä todistustaakkaa, eli vastaajan näyttövelvollisuutta omaisuuden laillisesta alkuperästä, ehdotettiin tuolloin hallituksen esityksessä (HE 80/2000 vp). Ehdotusta ei kuitenkaan hyväksytty eduskunnassa.

Käännetyn todistustaakan myötä syytetty olisi konfiskaation välttääkseen joutunut todistamaan omaisuutensa laillisuuden, mikäli riittävä epäily omaisuuden alkuperästä olisi herännyt.⁴⁶ Perustuslakivaliokunta olisi tuolloin sallinut käännetyn todistustaakan käyttöönoton, koska sen mukaan säännös käännetystä todistustaakasta ei koskenut henkilön syyllisyyttä, vaan nimenomaan henkilön hallussa olevan omaisuuden alkuperää.⁴⁷

Perustuslakivaliokunta piti ehdotusta todistustaakan jakoa koskevien yleisten periaatteiden mukaisena. Perustuslakivaliokunnan mukaan omaisuuden alkuperästä parhaiten voi näyttöä esittää se, jonka hallusta omaisuus tavataan. Todistustaakkaa ei ollut kuitenkaan tarkoitus siirtää vastaajalle, ellei omaisuuden rikollista alkuperää koskeva väite olisi ollut objektiivisesti arvioiden perusteltu ja riittävin tosiseikoin tuettu. Perustuslakivaliokunta piti tärkeänä sitä, että harkittaessa konfiskaation tuomitsemista, todistustaakan siirtymisen kynnyks tulisi asettaa

⁴⁵ LaVM 14/2001 vp, s. 4 sekä PeVL 33/2000 vp, s. 3.

⁴⁶ Järvinen 2007, s. 14.

⁴⁷ PeVL 33/2000 vp, s. 3.

riittävän korkealle. Menettelyssä ei ollut tarkoitus myöskään asettaa kohtuuttomia vaatimuksia sille, milloin vastaajan olisi katsottu saattaneen omaisuuden alkuperän todennäköiseksi.⁴⁸

Perustuslakivaliokunnan ja asiantuntijoiden lausuntojen pohjalta lakivaliokunta katsoi tuolloin menettämisseuraamussäätelyä säädettäessä, että käännettyä todistustaakkaa ei tule hyväksyä.⁴⁹ Yhtenä epäkohtana oli se, että säännöshdotuksen epäiltiin olevan ristiriidassa syyttömyysolettaman kanssa. Tästä johtuen eduskunnassa säännöksen sisältö muuttui siten, että syyttäjällä säilyi todistustaakka, mutta näyttökynnystä omaisuuden alkuperästä madallettiin.⁵⁰ Tätä kutsutaan kevennetyksi todistustaakaksi.⁵¹

Vaikka kevennetty todistustaakka ei olekaan enää merkittävässä asemassa, koska säännös koskien käännettyä todistustaakkaa kirjattiin lakiin, on sen ymmärtäminen kuitenkin tärkeää. Kevennetyllä todistustaakalla tarkoitetaan edelleen syyttäjällä olevaa todistustaakkaa, mutta sitä on kevennetty verrattuna tavanomaisesta, rangaistuksen tuomitsemiseksi vaaditusta.

Hallituksen esityksessä (HE 80/2000 vp) ehdotettu käännetty todistustaakka muutettiin lakivaliokunnan ehdotuksesta muotoon ”on syytä olettaa omaisuuden olevan kokonaan tai osaksi peräisin rikollisesta toiminnasta, jota ei ole pidettävä vähäisenä”. Tavoite tämän taustalla oli se, että laajennettua hyödyn menettämistä voitaisiin käyttää tarpeeksi tehokkaasti.⁵² Syyttäjän kevennetty todistustaakka tavallaan korvasi käännetyn todistustaakan.⁵³ Tänä päivänä jo muutetun lain mukaan näyttövelvollisuus siis säilyi syyttäjällä, mutta vastaavasti näyttökynnys oli suhteellisen alhainen. Voimassa olevan säännöksen mukaan laajennetussa hyödyn menettämisessä vastaajalla on todistustaakka omaisuuden laillisesta alkuperästä.

⁴⁸ PeVL 33/2000 vp, s. 3 sekä Rautio 2006, s. 20.

⁴⁹ LaVM 14/2001 vp, s. 4.

⁵⁰ Sahavirta 2006, s. 227.

⁵¹ Voidaan käyttää myös termiä lievennetty näyttövaatimus tai syyttäjän lievennetty näyttövelvollisuus.

⁵² LaVM 14/2001 vp, s. 4.

⁵³ Viljanen 2007, s. 199.

3.3 ESINEKONFISKAATIO

Jaottelussa esine- ja arvokonfiskaation välillä on kyse menettämisseuraamuksen kohteen määrittämisestä. Konfiskaation kohdistuessa määrättyyn esineeseen tai tiettyyn omaisuuteen sellaisenaan, kyse on esinekonfiskaatiosta. Jos taas konfiskaatio kohdistuu esineen tai omaisuuden arvoon, kyse on arvokonfiskaatiosta.⁵⁴ Oli kysymys arvo- tai esinekonfiskaatiosta, oikeuskirjallisuudessa katsotaan, että vaatimistaakka on molempien kohdalla voimassa.⁵⁵

Tavallinen hyötykonfiskaatio voidaan tuomita joko arvona tai esineenä. Laajennetun hyötykonfiskaation kohdalla mahdollista on ainoastaan esinekonfiskaatio.⁵⁶ Tästä syystä rajaan arvokonfiskaation käsittelemisen tutkielman ulkopuolelle. Mahdollisesti valtiolle menetettäväksi tuomittavan omaisuuden on siis oltava laajennetun hyödyn menettämisen tilanteissa tuomitsemishetkellä tallella. Käytännössä näin onkin, koska omaisuuden olemassaolo on usein varmistettu takavarikolla, vakuustakavarikolla tai hukkaamiskiellolla.⁵⁷ Laajennettua hyötykonfiskaatiota ei kuitenkaan estä omaisuuden vaihtuminen toiseen, vaikka useaankin kertaan.

Rikoslain esitöissä ei suoraan viitata esinekonfiskaatioon. Vaatimistaakasta johtuen, jokaisen esineen konfiskoiminen edellyttää kuitenkin, että sitä on erikseen vaadittu. Tuomioistuimella ei ole oikeutta konfiskoida esinettä, josta ei ole esitetty nimenomaista menettämisaikavaatimusta.⁵⁸ Tämä koskee mm. käteistä (takavarikoitua) rahaa. Esinekonfiskaation kohteiksi voivat tulla arvokkaat kiinteistöt, asunto-osakeyhtiön ja muiden yhtiöiden osakkeet tai osuudet, pankkitileillä olevat varat tai muut vastaavat omaisuuserät. Vaikka konfiskoitavaksi omaisuudeksi kelpaavat niin kiinteät kuin irtaimetkin esineet sekä aineettomatkin oikeudet, oikeuskäytännössä on laajennettuna hyötynä konfiskoitu pääasiassa ainoastaan käteistä rahaa.⁵⁹

Laajennettuna hyötynä voidaan konfiskoida ainoastaan tuomitsemishetkellä tallella oleva omaisuus, joten laajennettu hyötykonfiskaatio ei ole mahdollinen tapauksissa missä vastaaja on

⁵⁴ Viljanen 2007, s. 21.

⁵⁵ Näin mm. Rautio 2006.

⁵⁶ Rautio 2006, s. 137.

⁵⁷ Viljanen 2007, s. 215.

⁵⁸ Rautio 2006, s. 222.

⁵⁹ Viljanen 2007, s. 214.

ehtinyt hävittää tai jopa tuhata omaisuutensa. Esinekonfiskaation vahvuus liittyy olennaisesti siihen seikkaan, että rikoshyötynä saatu esine on takavarikossa. Tällöin täytäntöönpanon onnistumisen suhteen ei jää epäilyksiä. Suurilta osin juuri näistä seikoista johtuen laajennettu hyötykonfiskaatio on aina esinekonfiskaatiota.⁶⁰

Hyödyn menetetyksi tuomitseminen esineellisenä on hyväksytty oikeuskäytännössä, mistä seuraavassa korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2006:9, liittyen laajennettuun hyödyn menettämiseen. Tapauksessa törkeästä huumausainerikoksesta tuomitulta oli takavarikoitu hänen asunnoltaan eri valuutoissa olleita varoja yhteensä noin 30 000 euron arvosta. Varoista tuomittiin valtiolle menetetyksi 18 100 euroa rikoksesta saatuna taloudellisena hyötynä rikoslain 10 luvun 2 §:n nojalla ja loppuosa varoista laajennettuna hyötynä rikoslain 10 luvun 3 §:n perusteella. Ratkaisun keskeinen kysymys on se, tuomitaanko hyöty menetetyksi arvomääräisenä vai esineellisenä. Korkeimmassa oikeudessa kyse ei ollut enää syyksi luetun rikoksen tuottaman hyödyn määrästä, joksi hovioikeuden tuomiolla oli vahvistettu 18 100 euroa. Törkeään huumausainerikokseen syyllistyneen vastaajan asunnosta oli takavarikoitu kotietsinnän yhteydessä käteisvaroja euroina, Yhdysvaltain dollareina, Ison-Britannian puntina ja Gambian dalaseina yhteensä noin 25 000 euron edestä. Vastaajan vaimon pankkitililtä oli takavarikoitu vastaajalta peräisin olevia varoja noin 5000 euroa. Asunnosta olleet rahavarat löydettiin matkalaukusta, makuuhuoneen vetolaatikosta ja kaapista kahden takin taskuista. Korkein oikeus piti selvitettyinä, että juuri kyseiset varat olivat rikoksen vastaajalle tuottamaa taloudellista hyötyä.

Rikoksen tuottama hyöty tuomitaan kuitenkin käytännössä yleensä arvokonfiskaationa, koska hyöty saadaan yleensä rahana. Rikoksella, kuten esimerkiksi huumausainerikoksella, saatuja rahoja on usein vaikeaa tai jopa mahdotonta erottaa laillisesti saaduista rahoista. Näissä tapauksissa esinekonfiskaation käyttäminen on mahdotonta. Tapauksissa joissa takavarikoituja rahavaroja ei pidetä rikoslain 10 luvun 2 §:n tai 3 §:n mukaisena hyötynä eikä niihin siten kohdisteta esinekonfiskaatiota, takavarikko kumotaan.⁶¹

⁶⁰ Viljanen 2007, s. 216.

⁶¹ Helsingin HO laatuhanke 2009, s. 12.

Edellä olleessa tapauksessa KKO 2006:9 vastaaja oli käräjäoikeuden ratkaisulla tuomittu menettämään valtiolle huumausainerikoksen tuottama taloudellinen hyöty rikoslain 10 luvun 2 §:n nojalla. Hovioikeus hylkäsi kuitenkin laajennettua hyödyn menettämistä koskevan vaatimuksen, koska asiassa ei ollut esitetty selvitystä, että takavarikoidut varat olisivat huumausainerikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn ylittäviltä osin peräisin rikollisesta toiminnasta.

Tapauksessa vastaajalta oli takavarikoitu käteistä rahaa sekä tilillä olleita varoja sillä perusteella, että ne saattoivat olla asiassa todisteina tai tulla menetetyksi valtiolle. Hovioikeus kumosi takavarikot ja määräsi varat palautettavaksi omistajilleen, koska perustetta takavarikoitujen varojen tuomitsemiselle valtiolle menetetyksi ei enää ollut. Kyseisen kaltaisten tapausten varalta syyttäjällä on mahdollisuus esittää arvokonfiskaation täytäntöönpanon turvaamiseksi vaatimus vakuustakavarikosta, jonka täytäntöönpano on mahdollista kohdistaa kyseisiin varoihin.⁶²

⁶² Helsingin HO laatuhanke 2009, s. 12.

4. LAAJENNETUN HYÖTYKONFISKAATION TUOMITSEMISEN EDELLYTYKSET

Laajennetusta hyödyn menettämisestä säädetään rikoslain 10 luvun 3 §:ssä. Kyseisen lainkohdan mukaan rikollisesta toiminnasta peräisin oleva omaisuus voidaan tuomita valtiolle menetetyksi, jos on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta tai joka on erikseen pykälässä mainittu liipaisinrikos. Rikoksen on oltava lisäksi luonteeltaan taloudellista hyötyä tuottava. Liipaisinrikosten luetteloa laajennettiin hallituksen esityksessä (HE 4/2016 vp) ehdotetun mukaisesti. Luettelossa mainittujen liipaisinrikosten rangaistavat yritykset rinnastetaan täytettyyn tekoon.

Laajennetun hyötykonfiskaation tuomitseminen on harkinnanvaraista, toisin kuin rikoslain 10 luvun 2 §:ssä säädetty hyödyn menettäminen, joka on tuomittava edellytysten täytyessä. Harkittaessa laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemista on lain mukaan otettava erityisesti huomioon seuraavat seikat: Onko omaisuus ilmeisesti peräisin muusta kuin vähäisenä pidettävästä rikollisesta toiminnasta? Onko menettämisseuraamuksen tuomitseminen tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi? Saadaanko rikollisella toiminnalla toistuvasti merkittävä osa asianomaisen tuloista? Edellä mainittuja harkinnassa huomioon otettavia seikkoja ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi luetteloksi, vaan ne on otettava huomioon muiden seikkojen ohella.⁶³ Laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemisen arviointi on ennen kaikkea kokonaisharkintaa.

4.1 LIIPAISINRIKOS

Liipaisinrikoksen käsite on erittäin oleellinen puhuttaessa laajennetusta hyödyn menettämisestä. Rikoslain 10 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan menettämisseuraamuksen määräämisen edellytyksenä on laissa rangaistavaksi säädetty teko eli rikos. Kyseinen säännös ulottuu myös laajennettuun hyötykonfiskaatioon, mutta laajennetun hyötykonfiskaation tuomitseminen edellyttää lisäksi useiden muiden lisäehtojen täyttymistä.⁶⁴

⁶³ HE 4/2016 vp, s. 40.

⁶⁴ Viljanen 2007, s. 185.

Laajennetun hyötykonfiskaation perusedellytyksenä on, että on tehty rikoslain 10 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettu rikos. Jaakko Rautio on käyttänyt kyseisestä rikoksesta nimitystä liipaisinrikos, mistä se on vakiintunut yleiseen käyttöön. Liipaisinrikos niin sanotusti laukaisee mahdollisuuden tuomita laajennettu hyötykonfiskaatio.⁶⁵

Liipaisinrikoksena voi toimia myös alle 15-vuotiaan tai syyntakeettoman henkilön teko. Laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemiselle ei ole estettä, vaikkei ketään tuomittaisikaan rangaistukseen liipaisinrikoksesta.⁶⁶

Laajennetun hyötykonfiskaation käynnistävänä liipaisinrikoksena voi olla rikoslain 10 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan sellainen rikos, josta voidaan tuomita vähintään neljä vuotta vankeutta. Oikeuskirjallisuudessa vallitsee yksimielisyys siitä, että liipaisinrikoksen neljän vuoden rangaistusmaksimilla tarkoitetaan maksimia in abstracto eli sitä mitä lain mukaan voidaan teoriassa tuomita. Ratkaisevaa on samalla rikoksesta säädetty lieventämätön asteikko.⁶⁷

Laajennettu hyötykonfiskaatio on siis kytketty pääsääntöisesti rangaistusasteikkoon. Laissa säädetään, että ankarimman rangaistuksen tulee olla neljä vuotta vankeutta tai enemmän. Vähintään neljän vuoden ankarin rangaistus on valikoitunut siitä syystä, että törkeille varallisuus- ja omaisuusrikoksille asetettiin rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä kyseinen rangaistusasteikko.⁶⁸

Rikoslain 10 luvun 3 §:n 1 momentin kohtiin 2 – 8 on koottu tyhjentävä luettelo rikoksista, jotka ovat liipaisinrikoksia, mutta joiden rangaistusmaksimi on alle neljä vuotta vankeutta. Luetteloa on täydennetty useaan kertaan, viimeksi hallituksen esityksellä (HE 4/2016 vp), jonka yhteydessä liipaisinrikosten luetteloon lisättiin seuraavat rikokset: lahjuksen antaminen tai lahjuksen ottaminen taikka lahjominen elinkeinotoiminnassa tai lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa; järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen; sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan levittäminen, 20 luvun 8 b §:n 2 momentissa

⁶⁵ Rautio 2006, s. 164.

⁶⁶ HE 80/2000 vp, s. 24.

⁶⁷ Näin mm. Helsingin HO laatuhanke 2009, s. 24 sekä Rautio 2006, s. 165.

⁶⁸ HE 80/2000 vp, s. 14.

tarkoitettu lapsen houkuttelemisen seksuaalisiin tarkoituksiin taikka paritus; vaaran aiheuttaminen tietojenkäsittelylle.

Kyseisen momentin kohdassa 9 säädetään, että liipaisinrikokseksi kelpaa myös 1 – 8 kohdissa tarkoitettujen rikosten rangaistavat yritykset. Tämä tarkoittaa siis sitä, että kaikkien liipaisinrikoksiksi kelpaavien rikosten suhteen täytettyyn tekoon rinnastetaan myös kyseisten rikosten rangaistavat yritykset. Aiemmin rinnastus koski ainoastaan rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus oli vähintään neljä vuotta vankeutta.⁶⁹

4.2 LIIPAISINRIKOKSEN LUONNE

Laajennetun hyötykonfiskaation perusteeksi ei riitä ainoastaan se, että rikos on riittävän törkeä tai ylipäättään liipaisinrikos. Rikoksen on oltava sen lisäksi kaikissa tapauksissa luonteeltaan sellainen, että se voi tuottaa taloudellista hyötyä. Aiemmin voimassa olleen säännöksen edellytystä siitä, että laajennetun hyötykonfiskaation mahdollistavasta liipaisinrikoksesta tulee tyypillisesti seurata huomattavaa taloudellista hyötyä, lievennettiin siten, että rikoksesta tulee tyypillisesti seurata taloudellista hyötyä. Eli huomattavan taloudellisen hyödyn vaatimuksesta on luovuttu.

Laajennetun hyötykonfiskaation edellytyksenä ei kuitenkaan ole se, että liipaisinrikos on nimenomaisesti tuottanut taloudellista hyötyä yksittäisessä tapauksessa. Riittävää on se, että yleensä kyseinen rikos saattaa tuottaa tällaista hyötyä.⁷⁰ Kaikki törkeät rikokset eivät siten kuulu laajennetun hyödyn menettämisen soveltamisalaan. Esimerkiksi henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten ei katsota edellyttävän laajennettua hyötykonfiskaatiota vaan liipaisinrikosten edellytetään suuntautuvan taloudellisiin intresseihin.⁷¹ Jopa niinkin törkeät teot, kuten esimerkiksi palkkamurha tai törkeä pahoinpitely rajautuvat liipaisinrikosten ulkopuolelle, koska henkirikoksella tai pahoinpitelyrikoksella ei tavoitella tyypillisesti taloudellista hyötyä, vaikka hyöty yksittäistapauksessa olisikin huomattava.

⁶⁹ HE 4/2016 vp, s. 39-40.

⁷⁰ HE 80/2000 vp, s. 24.

⁷¹ Viljanen 2007, s. 191 sekä HE 80/2000 vp, s. 13.

Laajennettua hyötykonfiskaatiota vaaditaan usein erityisesti huumausainerikoksiin liittyen. Esimerkiksi huumausaineiden salakuljetuksen yritys tai huumausaineiden myyminen täyttää liipaisinrikoksen vaatimuksen, mutta vastaavasti huumausainerikos käyttämisen muodossa ei sitä täytä. Tämä johtuu siitä, että huumausaineiden käyttämisestä ei tyypillisesti seuraa taloudellista hyötyä rikokseen syyllistyneelle. Sanoessani huumausaineiden myymisen täyttävän liipaisinrikoksen vaatimuksen, liikutaan luonnollisesti teorian tasolla. Konkreettinen rikos ratkaisee aina ja laajennetun hyötykonfiskaation tuomitseminen vaatii, että liipaisinrikos on myös yksittäistapauksessa luonteeltaan sellainen, että se voi tuottaa taloudellista hyötyä.

Kouvolan hovioikeuden antamassa ratkaisussa 14.9.2006 nro 1128 (R 06/628) otettiin kantaa konkreettisen rikoksen faktoihin ja niiden merkitykseen harkittaessa laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemista. Kotkan käräjäoikeus tuomitsi vastaajan rangaistukseen huumausainerikoksesta rikoslain 50 luvun 1 §:n nojalla. Vastaaja oli laittomasti pitänyt hallussaan 128 kappaletta Subutex 2mg- lääketablettia, jotka luokitellaan erittäin vaaralliseksi huumausaineeksi. Vastaaja oli luovuttanut korvauksetta tuntemalleen henkilölle näistä kolme Subutex 2mg- lääketablettia. Vastaaja oli lisäksi laittomasti välittänyt 35 kappaletta Subutex 8mg- lääketablettia tuntemilleen henkilöille näiden pyynnöstä, mistä hän oli saanut selvityksen mukaan 30 euroa taloudellista hyötyä.

Vastaajan hallusta löydettiin käteistä rahaa hiukan yli 15 000 euroa, joista vakuustakavarikoitiin 2100 euroa. Loput rahat palautettiin vastaajalle. Käräjäoikeus tuomitsi vakuustakavarikossa olleista rahoista 30 euroa valtiolle menetetyksi rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä rikoslain 10 luvun 2 §:n nojalla. Käräjäoikeus tuomitsi loput vakuustakavarikossa olleista varoista (2070 euroa) valtiolle menetetyksi laajennettuna hyötynä rikoslain 10 luvun 3 §:n nojalla.

Vastaaja vaati Kouvolan hovioikeudessa muun muassa laajennettua hyödyn menettämistä koskevan vaatimuksen hylkäämistä. Hovioikeus katsoi ratkaisun perusteluissaan vastaajan saaneen suurimman osan Subutex tableteista haltuunsa sinänsä laillisesti. Subutex tablettien levittämistoiminnan osuuden rikoksessa katsottiin olleen varsin vähäinen, kohdistuen vastaajan omaan tuttavapiiriin. Levittämistoiminnan katsottiin lisäksi olleen pääasiassa korvauksetonta. Kyseisten seikkojen valossa hovioikeus katsoi, ettei vastaaja ollut pitänyt huumausaineeksi

luokiteltavia Subutex lääketabletteja hallussaan ainakaan pääasiassa hyötymistarkoituksessa. Hovioikeus katsoi edellä mainituissa perusteluissaan, ettei vastaajan syyksi luettu huumausainerikos ollut luonteeltaan sellainen huumausainerikos, joka olisi voinut tuottaa huomattavaa taloudellista hyötyä. Laajennettua hyötykonfiskaatiota koskeva vaatimus hylättiin.

On huomionarvoista, että kyseinen ratkaisu sijoittuu aikaan, jolloin laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemiseen vaadittiin huomattavan taloudellisen hyödyn vaatimus, kun voimassa olevassa pykälässä se on kirjattu lievennettyyn muotoon: ”ja jos rikos on luonteeltaan sellainen, että se voi tuottaa taloudellista hyötyä”. Kyseinen ratkaisu on mielestäni erikoinen, kun otetaan huomioon Subutex lääketablettien suuri määrä ja se, että niitä oli välitetty jo useita kymmeniä useille eri henkilöille. Lisäksi vastaajan hallusta takavarikoidut yli 15 000 euroa kertovat mielestäni siitä, että huumausaineen levittämistoimintaa on vähintäänkin varteenotettavin epäilyksin tehty selvitettyä laajemmin ja näin ollen myös saatua taloudellista hyötyä on todennäköisesti syntynyt enemmän kuin vastaaja on myöntänyt. Se seikka, että vastaaja oli välittänyt Subutex- tabletteja tuntemilleen henkilöille, ei mielestäni pienennä levittämistoiminnan osuutta rikoksessa. Huumausainekauppaa käydäänkin usein henkilöiden välillä, jotka tuntevat toisensa entuudestaan.

Mielestäni tapauksessa olisi tullut tuomita laajennettu hyötykonfiskaatio vakuustakavarikossa olleiden 2070 euron osalta. Sillä seikalla, että vastaaja oli saanut taloudellista hyötyä ainoastaan 30 euroa, ei ole merkitystä. Kelvatakseen liipaisinrikokseksi rikoksen ei välttämättä tarvitse konkreettisesti tapauksessa edes tuottaa taloudellista hyötyä. Riittävää on, että rikos olisi voinut sellaista tuottaa.⁷²

Laajennettua hyötykonfiskaatiota ei kuitenkaan aina tuomita, vaikka edellytykset sen tuomitsemiseen olisivatkin käsillä. Ratkaisussa KKO 2006:51 vastaaja oli tuomittu rangaistukseen törkeästä huumausainerikoksesta. Vastaaja oli pitänyt levittämistarkoituksessa hallussaan noin sataa grammaa erittäin korkeapitoista amfetamiinia. Vastaajan asunnolta oli takavarikoitu käteistä rahaa 4050 euroa. Korkein oikeus päätyi harkinnassaan siihen, että vastaajalta takavarikoituja varoja ei ollut syytä tuomita valtiolle menetetyksi. Korkein oikeus

⁷² Viljanen 2007, s. 193.

totesi perusteluissaan huomattavan taloudellisen hyödyn mahdollisuudesta (kohta 7), että menettämisseuraamuksen tuomitseminen ei edellytä, että kyseisestä rikoksesta olisi tosiasiassa seurannut tekijälle tai siihen osalliselle huomattavaa taloudellista hyötyä.

Vastaajan hallussa ollut amfetamiini oli erittäin korkeapitoista, josta olisi laimentamalla tavallisesti tavattavaan amfetamiiniin saatu 242 grammaa huumausainetta, mikä vastaa useita satoja käyttöannoksia. Huumausaine oli takavarikoitu vastaajan hallusta jaoteltuna valmiiksi myyntipakkauksiin. Huumausaineen myynnistä olisi sen väkevyyden huomioon ottaen saatu rikoshyötynä useita tuhansia euroja, mitä oli pidettävä huomattavana. Korkeimman oikeuden mukaan kyseinen törkeä huumausainerikos oli ollut luonteeltaan sellainen, että se olisi voinut tuottaa silloisessa rikoslain 10 luvun 3 §:ssä tarkoitetta huomattavaa taloudellista hyötyä.

Korkein oikeus, tarkemmin sanottuna korkeimman oikeuden enemmistö, totesi lisäksi perustelujen kohdassa 12, että vastaajan kotoa takavarikoidut 4050 euroa olivat peräisin huumausaineiden levittämisestä. Lisäksi vastaajan katsottiin toimineen taloudellista hyötyä hankkiakseen. Vastaajan toimintaa ei pidetty vähäisenä, mutta korkein oikeus päätyi siitä huolimatta lopputulokseen, että toiminnan laatuun ja laajuuteen nähden ei ollut syytä tuomita laajennettua hyötykonfiskaatiota.

Edellä mainitun ratkaisun prejudikaattiarvo on jopa helppo kyseenalaistaa. Kaksi korkeimman oikeuden jäsentä oli lopputulokseksi jääneellä kannalla, kun yksi jäsen katsoi, että syyttä olettaa kynnys ei ylittynyt. Kaksi jäsentä olisi tuominnut menettämisseuraamuksen. Ratkaisun lopputulos on jopa tyypiesimerkki konkreettisesta laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemisen tilanteesta. Laajennettu hyötykonfiskaatio voidaan tuomita, mikä antaa asiaa käsittelevälle tuomioistuimelle harkinnanvaraa rikoslain säännöksen soveltamisen suhteen, vaikka konfiskaation edellytykset ovatkin kiistattomasti täyttyneet.⁷³

⁷³ Rautio 2006, s. 170.

4.3 RIKOLLISEN TOIMINNAN LUONNE

Laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemisen edellytyksenä on edellä mainitun liipaisinrikoksen lisäksi vielä se, että menetetyksi tuomittava omaisuus on peräisin rikollisesta toiminnasta. Aiemmin voimassa olleen säännöksen mukaan laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemisen edellytyksenä oli se, että: ”on syytä olettaa omaisuuden olevan kokonaan tai osaksi peräisin rikollisesta toiminnasta, jota ei ole pidettävä vähäisenä”.

Aiemmin voimassa ollutta säännöstä ehdotettiin muutettavaksi hallituksen esityksellä (HE 4/2016 vp) direktiivin mukaiseksi siten, että menettäminen koskisi enää yleisesti rikollisesta toiminnasta peräisin olevaa omaisuutta. Muutos kirjattiin lakiin hallituksen esityksen ehdotuksen mukaisesti. Nykyään on siis mahdollista konfiskoida teoriassa myös vähäisestä rikollisesta toiminnasta peräisin oleva omaisuus.

Aiemmin voimassa olleen säännöksen mukaan menetetyksi voitiin tuomita omaisuus, joka oli kokonaan tai osaksi peräisin rikollisesta toiminnasta. Tähän tehtiin myös muutos siten, että siitä poistettiin viittaus omaisuuteen ”kokonaan tai osaksi”. Tätä perusteltiin hallituksen esityksessä sillä, että sanamuoto voidaan ymmärtää niin, että menetetyksi voidaan tuomita omaisuus, joka on vain osittain peräisin rikollisesta toiminnasta ja muuten laillista alkuperää.⁷⁴ Voimassa olevan säännöksen mukaan siis ainoastaan rikollisesta toiminnasta peräisin oleva omaisuus on mahdollista tuomita menetetyksi.

Oikeuskirjallisuudessa on ymmärrettävästä syystä ollut epäselvyyttä siitä mitä oikeastaan tarkoitetaan rikollisella toiminnalla. Jaakko Rautio pitää termiä yläkäsitteenä, joka kattaa ainakin yhden rikollisen toimen eli rikoksen. Rautio pitää tästä johtuen luontevana lähtökohtana sitä, että myös rikollisen toiminnan tulee täyttää rikoksen tunnusmerkistö.⁷⁵

⁷⁴ HE 4/2016 vp, s. 41.

⁷⁵ Rautio 2006, s. 168.

Pekka Viljanen pitää laissa käytettyä ilmaisua ”rikollinen toiminta” epämääräisenä. Tätä Viljanen perustelee sillä, että laissa puhutaan hyötykonfiskaation yhteydessä yleensä rikoksen tuottamasta taloudellisesta hyödystä, eikä suinkaan rikollisesta toiminnasta.⁷⁶

Lakivaliokunta kiinnitti mietinnössään⁷⁷ huomiota siihen seikkaan, ettei hallituksen esityksessä (HE 80/2000 vp) laajennettua hyödyn menettämistä koskien aseteta minkäänlaista teon vakavuutta tai laatua koskevaa vaatimusta rikokselle, jolla omaisuus on saatu. Lakivaliokunta piti sääntelyn avoimuutta ongelmallisena ja ehdotti kyseisen momentin täydentämistä vaatimuksella, jonka mukaan ”omaisuuden on syytä olettaa olevan kokonaan tai osaksi peräisin rikollisesta toiminnasta, jota ei ole pidettävä vähäisenä”. Kyseinen vaatimus siirtyi käytännössä suoraan aiemmin voimassa olleeseen lakitekstiin.

Lakivaliokunta toteaa mietinnössään lisäksi, että rikollisen toiminnan on oltava vakavuudeltaan samaa luokkaa kuin momentin alussa lueteltujen rikosten, joiden perusteella säännöksen soveltamiseen ryhdytään.⁷⁸ Momentin alussa luetelluilla rikoksilla tarkoitetaan siis liipaisinrikoksia. Tämän perusteella on siis selvää, että rikollisen toiminnan edellytetään täyttävän rikoksen tunnusmerkistö.⁷⁹ Laajennettua hyödyn menettämistä koskevassa, voimassa olevassa rikoslain 10 luvun 3 §:n 2 momentissa, ei puhuta rikoksesta tai rikoksista, vaan edelleen ainoastaan rikollisesta toiminnasta.

Rikollinen toiminta koostuu tyypillisesti useista rikoksista ja ilmentää kirjoitusasullaan sitä tosiasiaa, että rikosten yksityiskohdista eikä edes yksilöidyistä rikoksista tarvitse esittää selvitystä.⁸⁰ Tämä tarkoittaa sitä, että selvitys rikollisesta toiminnasta saa jäädä epämääräiseksi. Kyse on siis oletetusta rikollisuudesta, joten seikat kuten rikoslaji, teko aika ja -tapa voivat jäädä vaille konkretiaa. Esimerkiksi rikos, jonka syyteoikeus on vanhentunut, voi tulla myös kyseeseen. Siitä tulee olla kuitenkin vakuuttunut, että kyseinen rikollinen toiminta on tuottanut hyötyä, koska kyse on tästä rikollisesta toiminnasta eli rikollisuudesta peräisin olevasta omaisuuden konfiskaatiosta.⁸¹

⁷⁶ Viljanen 2007, s. 196.

⁷⁷ LaVM 14/2001 vp, s. 4.

⁷⁸ LaVM 14/2001 vp, s. 4.

⁷⁹ Viljanen 2007, s. 196 sekä Rautio 2006, s. 168.

⁸⁰ Viljanen 2007, s. 197.

⁸¹ Helsingin HO laatuhanke 2009, s. 25.

Aiemmin voimassa olleen lainkohdan mukaan omaisuus voitiin tuomita valtiolle menetetyksi, jos oli syytä olettaa omaisuuden olleen kokonaan tai osaksi peräisin rikollisesta toiminnasta, jota ei ollut pidettävä vähäisenä. Ei-vähäisellä rikollisella toiminnalla tarkoitettiin liipaisinrikosten lisäksi rikosta tai rikoksia, jotka olivat vakavuudeltaan liipaisinrikosten kanssa samaa luokkaa. Rikokset, joista voidaan tuomita vähintään neljä vuotta vankeutta, täyttivät asetetun vaatimuksen jo rikoslain 10 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdan perusteella. Lisäksi ei-vähäisenä rikollisena toimintana pidettiin tapauksia missä oli syytä olettaa omaisuuden olleen peräisin rikoksesta, josta voitiin tuomita vankeutta yksi vuosi ja kuusi kuukautta (1 v 6 kk) tai enemmän.⁸² Tämä sai tukea siitä, että aiemmin voimassa olleessa rikoslain 10 luvun 3 §:n 1 momentissa lueteltujen rikosten rangaistusmaksimi oli 1 v 6 kk – 2 v vankeutta. Tällöin on johdonmukaista, että kaikki rangaistusmaksimiltaan vähintään näitä vastaavat rikokset edustavat ei-vähäistä rikollisuutta.⁸³

Nykyään voimassa olevan lainkohdan mukaan rikollisesta toiminnasta peräisin oleva omaisuus voidaan tuomita valtiolle menetetyksi. Euroopan unionissa hyväksyttiin 3.4.2014 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/42/EU rikoksentekevälaineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa. Menettämisseuraamuksia koskevan direktiivin 5 artiklassa säädetään laajennetusta menetetyksi tuomitsemisesta. Toisin kuin aiemmin voimassa olleen rikoslain 10 luvun 3 §:ssä, 5 artiklassa ei mainita lisäedellytyksenä sitä, että vähäinen rikollinen toiminta, josta omaisuuden oletetaan olevan peräisin, olisi suljettu rikollisen toiminnan ulkopuolelle. Direktiivistä johtuen rajoitukset poistuivat laajennetun hyödyn menettämistä käsittelevästä rikoslain 10 luvun 3 §:stä.⁸⁴ Vaikka ei-vähäisen rikollisen toiminnan vaatimus poistuikin kyseisestä pykälästä, voimaan jäi rikoslain 10 luvun 10 §:n menettämisseuraamuksen kohtuullistamista koskeva säännös, jonka perusteella on mahdollista jättää menettämisseuraamus tuomitsematta muun muassa rikoksen laadun perusteella.

Myös direktiivin 5 artikla antaa tuomioistuimelle sille kuuluvaa harkintavaltaa laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemisen tapauksissa. Direktiivin 5 artiklan mukaan kunkin

⁸² Rautio 2006, s. 169.

⁸³ Viljanen 2007, s. 197.

⁸⁴ HE 4/2016 vp, s. 15.

jäsenvaltion on toteutettava tarvittavat toimenpiteet, jotta rikoksesta joka on omiaan tuottamaan taloudellista hyötyä, tuomitulle kuuluva omaisuus voidaan tuomita menetetyksi. Tuomioistuimen tulee olla lisäksi vakuuttunut tapauksen olosuhteiden perusteella, täsmälliset tosiseikat ja saatavilla olevat todisteet mukaan lukien siitä, että kyseinen omaisuus on peräisin rikollisesta toiminnasta.

On huomionarvoista, ettei direktiivissä tai edes laissa ole mainintaa rikollisen toiminnan luonteesta, toisin kuin liipaisinrikoksen luonteesta. Rikollisuuden, josta omaisuuden oletetaan olevan peräisin, ei tarvitse olla toisin kuin liipaisinrikoksen, luonteeltaan taloudellista hyötyä tuottavaa. Rikollisuuden tulee kuitenkin tuottaa hyötyä, koska muutoin ei voitaisi olettaa omaisuuden olevan siitä peräisin.⁸⁵

4.4 LAAJENNETUN HYÖTYKONFISKAATION PERUSTAVAT SEIKAT

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2014/42/EU rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa (jäljempänä menettämisseuraamuksia koskeva direktiivi) johdantokappaleen 21 mukaan laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemisen tulee olla mahdollista tilanteissa, missä tuomioistuin katsoo kyseisen omaisuuden olevan peräisin rikollisesta toiminnasta. Menettämisseuraamuksia koskevan direktiivin mukaan laajennettu hyötykonfiskaatio on mahdollinen ainakin silloin, kun tuomioistuin on vakuuttunut tapauksen olosuhteiden perusteella, täsmälliset tosiseikat ja saatavilla olevat todisteet mukaan lukien, omaisuuden olevan peräisin rikollisesta toiminnasta.

Voimassa olevan rikoslain 10 luvun 9 §:n 4 momentissa säädetään menettämisseuraamuksia koskevasta väittämistaakasta. Momentin mukaan kantajalla on väittämistaakka seikoista, joihin hänen menettämiskaatimuksensa perustuu. Kantajalla on väittämistaakka lisäksi seikoista, joiden perusteella hän katsoo omaisuuden olevan peräisin rikollisesta toiminnasta.⁸⁶

Kantajan ei tarvitse kuitenkaan näyttää, mistä konkreettisesta rikoksesta hyöty on peräisin. Laajennetun hyödyn osalta riittää, että tiettyjen muiden kuin yksittäiseen rikokseen liittyvien konkreettisten olosuhteiden perusteella kantaja katsoo omaisuuden olevan peräisin rikollisesta

⁸⁵ Viljanen 2007, s. 198.

⁸⁶ HE 4/2016 vp, s. 45 sekä LaVM 4/2016 vp, s. 8.

toiminnasta. Väittämistaakka edellyttää kuitenkin sitä, että kantaja vetoaa konkreettisiin seikkoihin laajennetun hyötykonfiskaatiovaatimuksen tueksi.⁸⁷ Yleinen viittaus rikolliseen toimintaan ei ole riittävä, mutta mahdollista on vedota seikkoihin, joiden perusteella voidaan katsoa rikollista toimintaa harjoitetun. Lakivaliokunta piti välttämättömänä edellytyksenä sitä, että omaisuuden rikollista alkuperää koskevan väitteen tulee olla objektiivisesti perusteltu ja riittävin tosiseikoin tuettu.⁸⁸

Yksi lähestymistapa on vedota seikkoihin, jotka osoittavat vastaajalla olevan omaisuutta tai, että vastaaja on kuluttanut varoja niin paljon, että omaisuus tai kulutetut varat ovat suhteettoman suuret verrattuna hänen laillisiin tuloihinsa.⁸⁹ Muita huomioon otettavia seikkoja ovat muun muassa omaisuuden laatu ja määrä, omaisuuden säilytystapa ja mahdollinen kätkeyminen, laillista saantoa osoittavien dokumenttien puuttuminen sekä vastaajan rikoshistoria.

4.5 OMAISUUDEN EPÄSUHTA VERRATTUNA LAILLISIIN TULOLÄHTEISIIN

Laajennetun hyötykonfiskaation tuomitseminen on mahdollista tapauksissa, missä rikokseen syyllistyneeksi todetun henkilön omaisuuden arvo on suhteeton verrattuna hänen laillisiin tuloihinsa. Tuomioistuimen tulee olla tosiseikat huomioon ottaen vakuuttunut kyseisen omaisuuden olevan peräisin rikollisesta toiminnasta.⁹⁰ Lakivaliokunta totesi mietinnössään väittämistaakan voivan koskea tosiseikkoja siitä, millaisia konkreettisia omaisuuseriä vastaajalla on sekä millaiset vastaajan tulot ovat. Lisäksi voitaisiin vedota vastaajalta löytyneeseen tiettyyn käteiseen rahamäärään.⁹¹

Omaisuuden laittoman alkuperän tueksi voidaan vedota juuri omaisuuden laatuun ja määrään sekä siihen liittyviin olosuhteisiin. Hallituksen esityksessä esimerkkinä kyseisenlaisesta omaisuudesta mainitaan vastaajan hallussa oleva suuri määrä uusia matkapuhelimia tai tietokoneita.⁹² Samaa esimerkkiä on käyttänyt myös Rautio.⁹³ Oikeuskäytännössä laajennettu

⁸⁷ HE 4/2016 vp, s. 45.

⁸⁸ LaVM 4/2016 vp, s. 9.

⁸⁹ HE 4/2016 vp, s. 45.

⁹⁰ Rautio 2006, s. 173.

⁹¹ LaVM 4/2016 vp, s. 8.

⁹² HE 4/2016 vp, s. 45.

⁹³ Rautio 2006, s. 173.

hyötykonfiskaatio on tuomittu kuitenkin lähinnä tapauksissa missä etsinnässä on löydetty merkittäviä summia käteistä rahaa kätkeytynä, jonka määrä on ollut selvässä epäsuhdassa vastaajan taloudelliseen asemaan nähden. Suurimmassa osassa tapauksia laajennetun hyötykonfiskaation liipaisinrikoksena on ollut huumausainerikos.⁹⁴

Tapauksessa THO 2005:28 vastaaja tuomittiin törkeästä huumausainerikoksesta vankeusrangaistukseen. Vastaajalta takavarikoitiin käteistä rahaa 25 820 euroa. Vastaaja tuomittiin menettämään valtiolle huumausainekaupasta rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä 7 650 euroa rikoslain 10 luvun 2 §:n nojalla sekä laajennettuna hyötynä 18 170 euroa rikoslain 10 luvun 3 §:n nojalla. Vastaaja kiisti laajennetun hyötyvaatimuksen lausuen, että 18 170 euroa olivat peräisin hänen tekemistään autokaupoista ja elämäntilanteestaan johtuen käteiskauppa oli ainoa mahdollisuus. Käräjäoikeus ei pitänyt vastaajan kertomusta uskottavana hänen tulotaustansa huomioon ottaen. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden ratkaisua.

Tapauksessa KKO 2006:9 vastaaja tuomittiin törkeästä huumausainerikoksesta vankeusrangaistukseen. Vastaajalta takavarikoitiin eri valuutoissa olevia varoja noin 30 000 euron arvosta. Vastaaja tuomittiin menettämään valtiolle 18 100 euroa huumausainerikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä rikoslain 10 luvun 2 §:n nojalla sekä loput varoista laajennettuna hyötynä 3 §:n nojalla. Vastaajan kertomusta, että varat olivat peräisin puuveistosten ja puhelinkorttien myynnistä, autojen välittämisestä ja kesäkioskin pitämisestä sekä Gambiasta saadusta perinnöstä, ei pidetty uskottavana. Korkein oikeus perusteli täydellistä varojen konfiskaatiota sillä, että vastaaja ei ollut esittänyt mitään selvitystä tulonlähteistään.

Takavarikoidun rahamäärän tai omaisuuden yleensäkin ei tarvitse olla aina suuri, jotta siihen voitaisiin kohdistaa laajennettu hyötykonfiskaatio. Tapauksessa VaaHO 13.1.2005 (R 04/871) vastaaja tuomittiin huumausainerikoksesta rangaistukseen. Vastaajan asunnosta takavarikoitiin 1500 euroa ja hänen taskustaan 785,30 euroa. Laajennettuna hyötynä konfiskoitiin 2000 euroa. Vastaaja väitti säästäneensä rahat eri lähteistä. Käräjäoikeus ei pitänyt vastaajan selitystä säästämistä uskottavana, ottaen huomioon hänen varallisuusolonsa. Vastaajan tulot koostuivat ainoastaan 400 euron suuruudesta toimeentulotuesta, eikä hänellä ollut verotustietojen mukaan ollut aikaisempia ansiotuloja.

⁹⁴ LaVM 4/2016 vp, s. 8.

Tapauksessa KouHO 30.10.2002 nro 1122 (R 02/892) vastaaja tuomittiin rangaistukseen törkeästä huumausainerikoksesta. Vastaaja oli pitänyt hallussaan huumausaineita myyntitarkoituksessa. Vastaaja ei pystynyt luotettavasti selvittämään hänen hallustaan takavarikoitujen 3490 euron alkuperää. Vastaaja kertoi saaneensa rahat pari päivää ennen pidätystään 8-9 vuoden takaisista veloistaan. Käräjäoikeus ei pitänyt vastaajan selvitystä kyseisestä saannosta luotettavana. Vastaaja oli saanut vankilasta vapautumisensa jälkeen ainoastaan toimeentulotukea, eikä hänellä ollut tätä ennen ollut juurikaan tuloja. Käräjäoikeus otti huomioon vastaajan välttämättömät elantokustannukset sekä aseiden hankintaan menneen rahan määrän, tullen tulokseen, että vastaajan on täytynyt saada rahat huumekaupasta. Käräjäoikeus tuomitsi rahat kokonaisuudessaan valtiolle menetetyksi laajennettuna hyötynä rikoslain 10 luvun 3 §:n nojalla.

Epäilyllä on mahdollisuus väittää suurenkin omaisuuden olevan peräisin laillisesta tulonlähteestä, vaikka siitä ei voi saada tietoja tavanomaisista lähteistä eikä epäilyllä ole muita näkyviä tulonlähteitä.⁹⁵ Epäilty voi väittää kyseessä olevan esimerkiksi laillinen rahapelivoitto tai vedonlyönti. Kyseisistä laillisista tuloista kylläkin on mahdollista saada dokumentti, joten dokumenttien puuttuminen herättää aiheellisia epäilyksiä omaisuuden alkuperästä.⁹⁶

4.6 OMAISUUDEN SÄILYTYSTAPA

Vaikka oikeuskäytäntöä laajennetun hyötykonfiskaation osalta on rajallinen määrä, on selvästi havaittavissa, että yhtenä keskeisenä arviointikriteerinä laajennetun hyötykonfiskaation tapauksissa on laillisen toimeentulolähteen puuttumisen lisäksi ollut vastaajan hallusta löydettyjen käteisvarojen poikkeuksellinen säilytystapa ja löytymispaikka.⁹⁷ Kyseeseen ovat tulleet pääsääntöisesti huumausainerikokset, kuten seuraavassa KKO:n ratkaisussa, joka on ensimmäinen laajennettua hyötykonfiskaatiota koskeva prejudikaatti.

KKO 2006:9: Tapauksessa henkilö oli tuomittu rangaistukseen törkeästä huumausainerikoksesta. Häneltä oli takavarikoitu eri valuutoissa olevia varoja noin 30 000

⁹⁵ Rautio 2006, s. 176.

⁹⁶ Viljanen 2007, s. 201.

⁹⁷ Viljanen 2007, s. 202.

euron yhteisarvosta. Vastaajan asunnosta oli kotietsinnän yhteydessä takavarikoitu käteisvaroja seuraavasti: Matkalaukusta 10 000 euroa, 210 Yhdysvaltain dollaria ja 7 900 Gambian dalasia. Makuuhuoneen vetolaatikosta 1 480 Iso-Britannian puntaa ja 70 Yhdysvaltain dollaria. Makuuhuoneen kaapissa olleiden kahden takin taskuista yhteensä 12 830 euroa. Lisäksi vastaajan vaimon pankkitililtä, vastaajalta saatuja varoja, oli takavarikoitu 5 024,28 euroa.

Korkein oikeus katsoi perusteluissaan muun muassa, että vastaajan asunnosta löytyneen huomattavan rahamäärän poikkeuksellinen säilytystapa tuki sitä seikkaa, että takavarikoidut rahat olivat peräisin rikollisesta toiminnasta. Asiassa oli lisäksi riidatonta, että myös vastaajan vaimon pankkitililtä takavarikoidut varat olivat peräisin vastaajalta. Vastaajalta takavarikoitujen varojen rikolliseen alkuperään viittasi lisäksi se seikka, että varat olivat useiden eri maiden valuuttoina.⁹⁸ Takavarikoidut varat tuomittiin kokonaisuudessaan menetetyksi rikoslain 10 luvun 2 §:n ja 3 §:n nojalla.

Tapauksessa VaaHO 13.1.2005 (R 04/871) vastaaja tuomittiin rangaistukseen huumausainerikoksesta. Vastaajalta oli takavarikoitu 1500 euroa sängyn patjan alta ja 785,30 euroa taskusta. Oikeus katsoi olevan syytä olettaa valtaosan rahoista, joista suuri osa oli piilotettu, olleen peräisin rikollisesta toiminnasta.

Tapauksessa THO 2005:28 vastaaja tuomittiin rangaistukseen törkeästä huumausainerikoksesta. Vastaajalta takavarikoitiin jutun yhteydessä yhteensä 25 820 euroa. Takavarikoiduista rahoista 4010 euroa oli vastaajan hallin pöydällä ja sohvalla, 20 euroa olohuoneen kirjoituspöydällä ja (lopun rahoista) 21 790 euroa nippuina vastaajan olohuoneen kirjoituspöydän lukitussa laatikossa. Oikeus ei pitänyt vastaajan selvitystä hänen saamistaan tuloista uskottavana, joten vastaajalta takavarikoidun omaisuuden katsottiin olleen kokonaan tai ainakin huomattavalta osalta peräisin ei-vähäisestä rikollisesta toiminnasta. Vastaaja tuomittiin menettämään valtiolle takavarikoitu rahasumma kokonaisuudessaan, 7 650 euroa rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä ja 18 170 euroa laajennettuna rikoshyötynä.

⁹⁸ Viljanen 2007, s. 205.

Käräjäoikeus ei ottanut tuomion perustelussa lainkaan kantaa rahojen suureen määrään tai niiden säilyttämistapaan, mikä olisi mielestäni ollut aiheellista tehdä. Seuraavassa ratkaisussa KouHO 14.9.2006 nro 1128 (R 06/628) käräjäoikeus on onnistunut mielestäni paremmin perusteluissaan: Vastaaja tuomittiin huumausainerikoksesta ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Vastaaja oli pitänyt hallussaan huumausaineita levittämistarkoituksessa. Käräjäoikeus lausui perusteluissaan laajennetun hyödyn osalta, että vastaajan hallussa on ollut poikkeuksellisen suuri rahamäärä eli 15 290,20 euroa. Käräjäoikeus ei pitänyt vastaajan kertomusta rahojen säästämisestä uskottavana. Käräjäoikeus katsoi huomioon ottaen rahojen poikkeuksellisen suuren määrän ja poikkeuksellisen säilyttämisen, että ne oli saatu ei-vähäisestä rikollisesta toiminnasta. Käteiset rahat olivat vastaajan hallussa useissa eri nipuissa, mikä ilmeni takavarikkopöytäkirjasta. Käräjäoikeus tuomitsi laajennetun hyötykonfiskaation 2070 euron osalta, mutta hovioikeus hylkäsi menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen. Hovioikeus katsoi vastaajan saaneen suurimman osan huumausaineista laillisesti haltuunsa oman korvaushoitonsa yhteydessä ja levittämistoiminnan olleen vähäistä, kohdistuen vastaajan tuttavapiiriin. Levittämistoiminnan katsottiin olleen lisäksi pääasiassa korvauksetonta, joten vastaajan ei katsottu pitäneen huumausaineita hallussaan hyötymistarkoituksessa.

Jopa harvinaisena tapauksena voidaan pitää seuraavaa ratkaisua VHO 19.9.2003 nro 1184 (R/03 699). Vastaaja tuomittiin rangaistukseen kätkemisrikoksesta ja huumausainerikoksesta, jotka toimivat liipaisinrikoksina. Vastaajan asunnolta oli löytynyt kotietsinnän yhteydessä käteistä rahaa 7600 euroa. Kyseinen rahasumma oli piilotettuna useaan eri paikkaan, muun muassa sängyn alle patjan ja pohjalautojen väliin. Useimmat rahakätköt oli löytänyt huumeetsintään koulutettu koira. Mahdollista on, että rahoissa on ollut jäämiä huumausaineista. Kyseiset seikat tukivat hovioikeuden mukaan johtopäätöstä, että omaisuus on rikoksella hankittua. Hovioikeus tuomitsi rahamäärän valtiolle menetetyksi laajennettuna hyötynä, ottaen ratkaisussaan huomioon muun muassa rahojen kätkemistavan.

Tapauksessa RHO 15.4.2016 (R 15/985) oli kyse kolmesta vastaajasta, jotka tuomittiin vankeusrangaistuksiin törkeästä huumausainerikoksesta, jonka he olivat tehneet vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneen ryhmän (United Brotherhood) jäseninä. United Brotherhood -ryhmän toimitilaan tehdyssä kotietsinnässä oli takavarikoitu toimitilan keittiöstä, pesuainepakkauksen sisältä käteistä rahaa 2400 euroa. Kyseessä oli nipuksi kääritty setelitukku,

joka oli ollut astianpesuainelaatikossa, pesuainepakkausten joukossa. Käräjäoikeus otti harkinnassaan huomioon muun muassa rahojen säilytystavan tuomitessaan vastaajat menettämään kyseisen rahasumman valtiolle laajennettuna hyötynä. Hovioikeus hyväksyi käräjäoikeuden ratkaisun perustelut menettämisseuraamuksen osalta.

Muusta kuin huumausainerikoksesta oli kyse tapauksessa RHO 21.11.2013 nro 927 (R 13/90). Vastaaja tuomittiin rangaistukseen törkeästä veropetoksesta liittyen savukkeiden maahantuontiin ja edelleen välittämiseen ilman tulliselvityksiä. Vastaajan hallinnasta olleesta rakennuksesta oli kotietsinnän yhteydessä takavarikoitu keittiön kaapista 5700 euroa käteistä rahaa. Vastaaja väitti, että hänen alaikäinen tyttärensä omisti kyseiset varat, jotka oli tarkoitus käyttää myöhemmin asunnon hankintaan Thaimaassa.

Hovioikeus katsoi ratkaisunsa perusteluissa olevan epätavallista säilyttää käteisenä huomattavaa 5700 euron rahasummaa. Hovioikeus piti epätavallisena myös rahojen säilytyspaikkaa. Kyseiset varat olivat käteisenä kirjekuoressa rakennuksessa, joka ei asiassa annetun selvityksen perusteella ole ollut vakituksessa asuinkäytössä, vaan lähinnä varastointitilana. Hovioikeus katsoi rahojen säilyttämisen käteisenä tukevan sitä seikkaa, että rahat olivat peräisin laittomasta toiminnasta ja tieto niiden olemassaolosta on haluttu pitää salassa viranomaisilta. Varat tuomittiin kokonaisuudessaan valtiolle menetetyksi laajennettuna hyötynä.

4.7 VASTAAJAN RIKOSHISTORIA

Oikeuskirjallisuudessa laajennettua hyödyn menettämistä koskevissa teoksissa puhutaan epäillyn rikoshistoriasta.⁹⁹ Laajennettu hyötykonfiskaatio tuomitaan kuitenkin aina oikeudenkäynnissä, mistä johtuen käytän tässä käsitettä vastaaja. Rikosjutun vastaajasta käytetään myös synonyymia syytetty. Termiä (rikoksesta) epäilty käytetään vakiintuneesti ennen syytteen nostamista.¹⁰⁰ Vastaaja on siis rikosprosessissa aina virallisen syyttäjän vastapuolena käsiteltäessä laajennettua hyötykonfiskaatiota.

⁹⁹ Mm. Rautio sekä Viljanen.

¹⁰⁰ Virolainen, Jyrki (2012) Prosessioikeuden peruskäsitteet. Teoksessa Frände – Havansi – Helenius – Koulu – Lappalainen – Lindfors – Niemi – Rautio – Virolainen, Prosessioikeus, s. 113.

Vastaajan rikoshistorialla on painoarvoa harkittaessa sitä, onko hänellä oleva omaisuus peräisin rikollisesta toiminnasta. Jos vastaaja, joka käsiteltävänä olevassa asiassa tuomitaan liipaisinrikoksesta, on aiemmin tuomittu saman tyyppisestä liipaisinrikoksesta, on mahdollisesti syytä olettaa hänellä olevan omaisuuden olevan peräisin rikollisesta toiminnasta. Jo pelkästään yleisen elämäkokemuksen perusteella on ilmeistä, että esimerkiksi huumeiden myymisestä tuomittu henkilö on todellisuudessa syyllistynyt samankaltaisiin rikoksiin, vaikka häntä ei olekaan niistä kaikista tuomittu.¹⁰¹ Laillisia tulonlähteitä vailla olevan vastaajan omaisuuden voidaan olettaa olevan peräisin edellä mainituista (selvittämättä jääneistä) rikoksista.

Tapaus RHO 15.4.2016 (R 15/985) liittyi United Brotherhood -ryhmän kolmeen jäseneseen, jotka kaikki tuomittiin törkeästä huumausainerikoksesta. Vastaajat tuomittiin yhteisvastuullisesti menettämään United Brotherhood -ryhmän toimitiloista takavarikoidut rahavarat valtiolle laajennettuna hyötynä. Ryhmän täysjäsen sekä tosiasiallista käskyvaltaa ryhmässä käyttänyt vastaaja väitti, että takavarikoidut rahavarat oli kerätty ryhmän muilta jäseniltä, tarkoituksena käyttää ne United Brotherhoodin toimitilojen remonttiin.

Kaikkien kolmen vastaajan syyksilukemisen perusteluissa todettiin, että he olivat tehneet törkeän huumausainerikoksen vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneen ryhmän (United Brotherhood) jäseninä. Käräjäoikeus lausui, että United Brotherhood-ryhmän jäseniä on aikaisemminkin tuomittu törkeistä huumausainerikoksista sekä muista vakavista rikoksista. Käräjäoikeus piti lisäksi vastaajien käsiteltävänä olevia törkeitä huumausainerikoksia ja ryhmän jäsenistöä koskevia aikaisemmin syyksi luettuja törkeitä huumausainerikoksia vakavina. Vastaajat olivat lisäksi ilmoittaneet käräjäoikeuden pääkäsitelyssä olevansa tulottomia henkilöitä. Vastaajat eivät kyenneet esittämään luotettavaa vastanäyttöä, joka tukisi toisenlaista johtopäätöstä, joten heidät tuomittiin yhteisvastuullisesti menettämään rahavarat valtiolle laajennettuna hyötynä. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden ratkaisua.

Ratkaisu on sinänsä mielenkiitoinen, että sen perusteluissa vedotaan vastaajien oman rikoshistorian sijasta United Brotherhood -ryhmän eli järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenistön aikaisempiin tuomioihin liittyen törkeisiin huumausainerikoksiin. Perustelut ovat mielestäni

¹⁰¹ Viljanen 2007, s. 201.

kuitenkin oikeat, ottaen huomioon sen seikan, että rahavarat löytyivät kyseisen rikollisryhmän yhteisistä toimitiloista.

Vastaajan rikoshistoriasta ei tarvitse esittää konkreettista näyttöä, vaan laajennettu hyötykonfiskaatio voidaan tuomita ilman tätäkin seikkaa. Jos taas rikoshistoriasta pystytään esittämään näyttöä, on laajennetun hyötykonfiskaation tuomitseminen jopa helppoa, koska vastaajan rikoshistoria viittaa omaisuuden rikolliseen alkuperään (luonnollisesti muiden edellytysten täytyessä). Esimerkiksi, jos kyseessä on huumeiileri, joka on saanut aikaisempia tuomioita huumausainerikoksista, hänen hallustaan takavarikoituja rahavaroja voidaan lähtökohtaisesti pitää huumausainerikollisuudesta saaduiksi. Vielä jyrkemmin voidaan kallistua tähän suuntaan, jos hänellä ei ole mitään laillisia tulonlähteitä.

Tapauksessa KouHO 21.2.2003 nro 179 (R 02/979) vastaaja tuomittiin vankeusrangaistukseen törkeästä huumausainerikoksesta. Vastaaja oli pitänyt laittomasti hallussaan yli 300 grammaa amfetamiinia, 500 grammaa hasista, 35 grammaa marihuanaa sekä 180 kappaletta huumausaineeksi luokiteltuja Diapam lääkevalmisteita. Vastaajan asunnosta takavarikoitiin jutun yhteydessä 950 euroa, jotka hän väitti saaneensa ennakkoperintönä isovanhemmaltaan. Syyttäjä totesi lausumassaan vastaajalla olevan taustallaan huumausainerikollisuutta, joten on syytä olettaa, että edellisen tuomion jälkeen hän on tehnyt huumebisnestä. Syyttäjä ei pitänyt uskottavana, kuten ei käräjäoikeuskaan, että takavarikoidut 950 euroa olisivat ennakkoperintörahoja, ottaen huomioon vastaajan taloudelliset olosuhteet.

Käräjäoikeus tuomitsi vastaajan hallusta takavarikoidut 950 euroa valtiolle menetetyksi laajennettuna hyötynä rikoslain 10 luvun 3 §:n nojalla. Käräjäoikeus vetosi perusteluissaan kyseisen lainkohdan esitöihin, joiden mukaan omaisuuden ei tarvitse olla peräisin siitä rikollisesta toiminnasta, josta rangaistus nyt tuomitaan vaan riittää, että asianomaisen katsotaan syyllistyneen johonkin rikoslain 10 luvun 3 §:ssä tarkoitettuun rikokseen. Käräjäoikeuden mukaan ei tässä yhteydessä ollut tarvetta esittää näyttöä muusta rikollisesta toiminnasta. Hovioikeus hyväksyi käräjäoikeuden ratkaisun menettämisseuraamuksen osalta.

Mielenkiintoiseksi ratkaisun tekee se, että käräjäoikeuden mukaan ei ollut tarpeen esittää näyttöä muusta rikollisesta toiminnasta liipaisinrikoksen lisäksi. Tapauksessa oli takavarikoitu 950 euroa, mitä pidetään laajennetun hyötykonfiskaation tapauksissa summana, jota yleensä ei

edes tulisi lähteä konfiskoimaan.¹⁰² Vaikka vastaaja oli syytteessä törkeästä huumausainerikoksesta, mistä hänet myös tuomittiin, syyte koski ainoastaan huumausaineiden hallussapitoa. Käräjäoikeus totesi syyksilukemisen perusteluissaan vastaajan hallussa olleen huumausaineen olleen tarkoitettu levitykseen ja toiminnan täytyneen olla laajamittaista. Käräjäoikeus katsoi vastaajan kuuluneen huumausaineiden levitysorganisaatioon, mutta hovioikeus katsoi tämän seikan jääneen näyttämättä toteen.

Käräjäoikeuden olisi mielestäni ollut helppoa perustella takavarikoidun omaisuuden olleen peräisin rikollisesta toiminnasta jo pelkästään vastaajan rikoshistoriaan nojaten.¹⁰³ Vastaajalla oli aikaisempia huumausainerikoksista saatuja tuomioita. Tuomiot olivat lisäksi ”tuoreita” joten olisi ollut mielestäni perusteltua väittää/olettaa kyseisen 950 euron olevan niistä peräisin. Luulen, että laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemisesta teki oikeuden näkökulmasta ”selkeän” huumausaineiden suuri määrä ja niiden luokittelu erittäin vaaralliseksi huumausaineeksi.

¹⁰² Rautio 2006, s. 173-174.

¹⁰³ Tapauksessa RHO 21.11.2013 nro 927 (R 13/90) liipaisinrikoksena oli törkeä veropetos. KO tuomitsi vastaajan siitä rangaistukseen. HO tuomitsi vastaajan menettämään RL 10:3:n nojalla hänen hallinnassaan olleesta varastointitilasta takavarikoidut 5700 euroa. HO perusteli ratkaisuaan muiden seikkojen lisäksi sillä, että vastaaja oli aiemminkin tuomittu rangaistukseen vastaavantyyppisestä menettelystä.

5. SYYTTÄJÄ MENETTÄMISSEURAAMUKSEN KANTAJANA

Syyttäjälaitoksesta annetun lain¹⁰⁴ 6 §:n 1 momentin mukaan syyttäjän tehtävänä on huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteutumisesta. Syyttäjällä on itsenäinen ja riippumaton syyteharkintavalta (SjäL 7.1 §). Syyttäjän tehtävänä syytteen nostamisen jälkeen on toimia oikeudenkäynnissä syytetyn vastapuolella, asianosaisen asemassa. Syyttäjän tehtävänä on tällöin ajaa syytettyä tuomioistuimessa. Syyttäjä on päävastuussa asian selvittämisestä tuomioistuimessa.¹⁰⁵

Käytännössä syyttäjä vastaa siis siitä, että esitutkinnan perusteella voidaan suorittaa syyteharkinta ja järjestää pääkäsittely kaikissa oikeusasteissa joutuisasti perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittaen. Syyttäjä päättää myös siitä kuka on epäilty, mistä rikoksesta tai rikoksista henkilöä epäillään ja millaista näyttöä tapauksessa esitetään. Syyttäjä vastaa myös siitä, että rikoshyöty voidaan tuomita valtiolle menetetyksi.

Syyttäjä toimii menettämisseuraamuksen kantajana. Syyttäjällä tarkoitetaan virallisia syyttäjiä, vaikka rikoslaissa tai sen esitöissä ei ole tästä nimenomaista säännöstä. Kannevaatimuksella tarkoitetaan kantajan tahdonilmaisua, jolla hän pyrkii tiettyyn tuomiossa määrättävään oikeusseuraamukseen.¹⁰⁶ Tuomioistuin ei tutki rikosasiaa ex officio eli ilman asianmukaista syytettyä, mikä ilmenee oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 §:stä.¹⁰⁷ Vaatimistaakka liitetään yleensä siviiliprosessiin. Vaatimistaakalla tarkoitetaan sitä, että tuomioistuin ei voi tuomita muuta tai enempää kuin mitä asianosainen on vaatinut, kuten riita-asioita koskevassa oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 3 §:n 1 momentissa lausutaan. Vaatimistaakan täyttää se, että kantaja ilmoittaa vaativansa rangaistusta.

Tuomioistuin ei voi tuomita menettämisseuraamusta viran puolesta ilman asianmukaista vaatimusta. Tämä tosiasia ilmenee rikoslain 10 luvun 9 §:n 3 momentista: ”Menettämisseuraamus määrätään syyttäjän vaatimuksesta”. Syyttäjän on ilmoitettava

¹⁰⁴ Laki syyttäjälaitoksesta (439/2011, SjäL).

¹⁰⁵ Rautio, Jaakko (2012) Asianosaiset rikosprosessissa. Teoksessa Frände – Havansi – Helenius – Koulu – Lappalainen – Lindfors – Niemi – Rautio – Virolainen, Prosessioikeus, s. 416.

¹⁰⁶ Rautio 2006, s. 136.

¹⁰⁷ Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997, ROL) Lakiin viitataan jatkossa rikosprosessilakina.

menettämiskaavautus haastehakemuksessaan, mistä on säädetty rikosprosessilain 5 luvun 3 §:n 1 momentin 5 kohdassa. Kyseisen pykälän mukaan haastehakemuksessa on ilmoitettava rangaistus- ja menettämiskaavautus sekä muut vaatimukset ja lainkohdat, joihin ne perustuvat. Asianomistajalla on myös mahdollisuus esittää menettämiskaavautus, mistä säädetään rikosprosessilain 7 luvun 2 §:n 1 momentin 4 kohdassa.

5.1 MENETTÄMISSEURAAMUS SYYTEHARKINNASSA

Aluksi kerron lyhyesti syyttäjän suorittamasta syyteharkinnasta, minkä jälkeen siirryn käsittelemään menettämisseuraamusvaatimuksen merkitystä syyteharkintavaiheessa. Syyteharkinta on virallisen syyttäjän esitutkinnassa kertyneen ja tallennetun kirjallisen aineiston perusteella rikosasiassa suorittama tulkinta siitä, nostetaanko asiassa syyte vai ei.¹⁰⁸ Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 6 §:n mukaan virallisen syyttäjän on nostettava syyte epäilystä rikoksesta, jos hän katsoo rikoksen olevan säädetty laissa rangaistavaksi, rikoksen syyteoikeus ei ole vanhentunut ja on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi.

Menettämisseuraamuksen tuomitsemisen edellytysten sekä muiden asiaan vaikuttavien seikkojen selvittäminen sekä asian perusteellinen ja keskitetty tuomioistuinkäsittely vaativat syyttäjältä sitä, että hän ottaa menettämisseuraamukseen kantaa jo syyteharkintavaiheessa. Tässä vaiheessa syyttäjällä on mahdollisuus pyytää esitutkintaviranomaisilta lisäselvitystä, mikäli siihen ilmenee tarvetta.¹⁰⁹

Menettämisseuraamuksen vaatimista käsittelevään aiemmin voimassa olleen rikoslain 10 luvun 9 §:ään tehtiin olennaisia muutoksia lailla (356/2016). Kyseiseen pykälään lisättiin huomattavasti laajemmin menettämisseuraamusasian menettelyä koskevia määräyksiä. Menettämisseuraamusasian käsittelystä säädetään edelleen rikoslain 10 luvun 9 §:ssä, jonka 1 momentin mukaan: ”Menettämisseuraamusta koskeva asia käsitellään sen syyteen yhteydessä, jossa tarkoitettuun rikokseen menettämiskaavautus perustuu”. Samassa momentissa säädetään

¹⁰⁸ Virolainen, Jyrki (2012) Prosessioikeuden peruskäsitteet. Teoksessa Frände – Havansi – Helenius – Koulu – Lappalainen – Lindfors – Niemi – Rautio – Virolainen, Prosessioikeus, s. 112.

¹⁰⁹ Helsingin HO laatuhanke 2009, s. 55.

myös mahdollisuudesta käsitellä menettämisseuraamusta koskeva asia erikseen. Tällä tarkoitetaan erillistä konfiskaatioprosessia, mihin palaan jäljempänä.

5.2 SYYTTÄJÄN VAATIMISTAAKKA

Kuten edellä on jo tullut ilmi, konfiskaatioseuraamus on tuomittavissa ainoastaan niissä tapauksissa, joissa syyttäjä on tätä vaatinut (RL 10:9.3). Tämä on eräänlainen poikkeus siihen, että rikosprosessissa ei tunneta siviiliasioissa käytössä olevaa vaatimistaakkaa. Vaatimistaakka tarkoittaa siis sitä, että tuomioistuin ei saa riita-asiassa tuomita muuta tai enempää kuin mitä asianosaisen on vaatinut (OK 24:3.1). Rikosprosessissa vaatimistaakka on voimassa osittaisena.

Väittämistaakasta on taas kyse OK 24:3.2:ssa, missä säädetään: ”Asiassa, jossa sovinto on sallittu, tuomioistuin ei saa perustaa tuomiota seikkaan, johon asianosainen ei ole vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi vedonnut”. Kanteen näkökulmasta katsottuna säännös ilmaisee tuomioistuimen sidonnaisuuden kantajan esittämään kanneperusteeseen. Tuomioistuimella ei ole mahdollisuutta ottaa kanneperusteina huomioon seikkoja, joihin kantaja ei ole vedonnut haastehakemuksessaan taikka myöhemmin oikeudenkäynnin aikana.¹¹⁰

Rikosprosessissa tuomioistuimella on valta harkita rikosoikeudellisen seuraamuksen laatu ja määrä eivätkä asianosaisten vaatimukset sido tuomioistuinta.¹¹¹ Vaatimistaakka menettämisseuraamusten osalta herättää kysymyksen siitä, voiko tuomioistuin tuomita ankarampaa tai jopa erilaista konfiskaatiota kuin on vaadittu.

Syyttäjän tulee olla erityisen huolellinen esittäessään konfiskaatiovaatimuksensa. Oulun käräjäoikeuden antamassa ratkaisussa 3.10.2012 nro 12/3085 (R 12/112) vastaaja oli tuonut Venäjältä Suomeen suuria määriä savukkeita ilman tulliselvityksiä, jonka johdosta hänet oli tuomittu törkeästä veropetoksesta vankeusrangaistukseen. Vastaajan hallinnassa olleesta rakennuksesta oli takavarikoitu kotietsinnän yhteydessä 5700 euroa käteistä rahaa. Syyttäjä

¹¹⁰ Lappalainen, Juha (2012) Tuomioistuimen sidonnaisuus kanteeseen. Teoksessa Frände – Havansi – Helenius – Koulu – Lappalainen – Lindfors – Niemi – Rautio – Virolainen, Prosessioikeus, s. 505.

¹¹¹ Lappalainen, Juha (2012) Tuomion rakenne ja sisältö. Teoksessa Frände – Havansi – Helenius – Koulu – Lappalainen – Lindfors – Niemi – Rautio – Virolainen, Prosessioikeus, s. 712.

vaati kyseistä rahamäärää valtiolle menetettäväksi rikoslain 10 luvun 2 §:n nojalla (ns. perusmuotoinen hyötykonfiskaatio). Käräjäoikeus hylkäsi syyttäjän rikoshyödyn menettämistä koskevan syyttäjän vaatimuksen. Käräjäoikeus katsoi, että asiassa ei ollut esitetty riittävää selvitystä rahojen alkuperästä eikä määrää ollut pidettävä sellaisena, että se tulisi presumoida tulleen asiassa tarkoitetusta savukemyynnistä.

Syyttäjä valitti ratkaisusta Rovaniemen hovioikeuteen menettämisvaatimuksen osalta, vaatien, että vastaajalta takavarikoidut 5700 euron käteisvarat tuomitaan rikoslain 10 luvun 3 §:n nojalla laajennettuna hyötynä valtiolle menetetyksi. Asiassa täyttyivät muutenkin edellytykset laajennetun hyödyn menettämisen tuomitsemiseen, joten vastaaja tuomittiin menettämään valtiolle laajennettuna hyötynä häneltä takavarikoidut 5700 euron käteisvarat.¹¹²

Syyttäjän on haastehakemuksessaan ilmoitettava rangaistus- ja menettämisvaatimus sekä muut vaatimukset ja lainkohdat, joihin ne perustuvat (ROL 5:3.1:n 5 kohta). Vastaajan oikeusturvan kannalta sekä asian perusteellisen selvittämisen vuoksi, on menettämisseuraamusta koskeva vaatimus esitettävä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Tämä antaa vastaajalle tilaisuuden lausua siitä sekä puolustautua kyseistä vaatimusta vastaan eikä menettämisseuraamukseen tuomitseminen tule vastaajalle yllätyksenä.¹¹³

5.3 KONFISKAATIOPROSESSI

Pääsääntöisesti tilanne on se, että menettämisvaatimus käsitellään syytteen yhteydessä, jolloin rangaistus- sekä konfiskaatiovaatimus perustuvat samaan rikokseksi katsottuun tekoon. Rangaistusvaatimusta pidetään ensisijaisena ja menettämisvaatimusta sen liitännäisenä. Menettämisseuraamus on kuitenkin mahdollista käsitellä omana asianaan. Menettelyä kutsutaan konfiskaatioprosessiksi. Konfiskaatioprosessilla tarkoitetaan siis mahdollisuutta ajaa menettämisvaatimusta ilman rangaistusvaatimusta.¹¹⁴

¹¹² RHO 21.11.2013 nro 927 (R 13/90).

¹¹³ HE 80/2000 vp, s. 33.

¹¹⁴ Rautio 2006, s. 38.

Konfiskaatioprosessista ei ole ollut nimenomaista säännöstä ennen rikoslain 10 luvun 9 §:n säännöstä (L:ssa 356/2016), jonka 1 momentin mukaan menettämisseuramusta koskeva asia käsitellään sen syytteen yhteydessä, jossa tarkoitettuun rikokseen menettämiskaatus perustuu. Menettämisseuramusta koskeva asia voidaan käsitellä myös erikseen.

Konfiskaatioprosessi on katsottu kuitenkin aiemminkin vakiintuneesti mahdolliseksi, vaikka nimenomaista säännöstä siitä ei aikaisemmin ollutkaan. Konfiskaatioprosessissa turvaututtiin aikaisemmin rikosprosessia koskevaan yleiseen sääntelyyn.¹¹⁵ Konfiskaatioprosessista säädetään nykyään laissa, mikä on perusteltua muun muassa menettämisseuramuksia koskevan direktiivin¹¹⁶ täytäntöönpanon osoittamiseksi.¹¹⁷

Menettämisseuramuksen yleisistä edellytyksistä säädetään rikoslain 10 luvun 1 §:ssä. Lailla 356/2016 voimaan tulleen pykälän 3 momentissa säädetään menettämisseuramuksen määräämiseen vaadittavasta näytöstä, kyseisen pykälän 1 ja 2 momentissa tarkoitetusta rikosedellytyksestä. RL 10:1.3:n mukaan, jos menettämisseuramuksen perustavasta rikoksesta tai rangaistavaksi säädetystä teosta esitetään rikoksesta tuomitsemiseen riittävä näyttö, menettämisseuramus voidaan määrätä, vaikka rikoksen tai teon tekijää ei saada selville tai häntä vastaan ei nosteta syytettä tai tuomita rangaistukseen. Kyseinen momentti koskee kaikkia konfiskaatiolajeja. Rikos tai teko viittaa konfiskaation perustavaan toimintaan, kuten laajennetussa hyödyn menettämisessä liipaisinrikokseen.¹¹⁸

Tulen käsittelemään konfiskaatioprosessia ainoastaan niiden tapausten osalta missä rikoksen tai teon tekijää vastaan ei nosteta syytettä. Kyseisissä tapauksissa tulee olla vähintään epäily konfiskaation perustavan rikoksen tai teon tekijästä, mutta häntä vastaan ei syytettä nosteta.

¹¹⁵ Rautio 2006, s. 40.

¹¹⁶ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/42/EU.

¹¹⁷ HE 4/2016 vp, s. 29.

¹¹⁸ HE 4/2016 vp, s. 29.

5.4 PÄÄTÖS SYYTTÄMÄTTÄ JÄTTÄMISESTÄ

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 6 a §:ssä (Laissa 670/2014) säädetään syyttäjän velvollisuudesta ja samalla toimivallasta tehdä päätös syyttämättä jättämisestä. Ensimmäinen syy jättää syyte nostamatta on se, ettei kysymyksessä ole rangaistava teko. Konfiskaatiovaatimusta ei tule siis esittää, jos kysymyksessä ei ole rikos. Tällaisen tapauksen lähtökohtana on, ettei menettämisseuraamusta voida tuomita. Konfiskaatioprosessi on mahdollinen ainoastaan, jos RL 10:1.2 soveltuu:

Menettämisseuraamuksen määrääminen voi perustua myös rangaistavaksi säädettyyn tekoon,

- 1) jonka tekijä ei teon hetkellä ole täyttänyt viittatoista vuotta tai on syyntakeeton;
- 2) jonka tekijä on rangaistusvastuusta vapaa 4 luvun 2 §:n, 4 §:n 2 momentin, 5 §:n 2 momentin, 6 §:n 3 momentin tai 45 luvun 26 b §:n 2 momentin nojalla; taikka (13.6.2003/515)
- 3) josta oikeushenkilö voidaan tuomita rangaistukseen 9 luvun nojalla, vaikkei rikoksentekijää saada selville tai muusta syystä tuomita rangaistukseen.

Toinen syy jättää syyte nostamatta on, ettei epäilystä rikoksesta ole riittävää (syytekynnyksen ylittävää) näyttöä. Kyseisessä tapauksessa konfiskaatioprosessi on periaatteessa mahdollinen, koska menettämisseuraamus voidaan tuomita, vaikkei rikoksentekijää saadakaan selville. Hallituksen esityksessä¹¹⁹ pidetään mahdollisena, että vaikka riittävää näyttöä tietyn henkilön syyllistymisestä hyötyä tuottaneeseen rikokseen ei olekaan, hänet tai joku muu tuomitaan menettämään kyseisestä rikoksesta saamansa hyöty, kunhan vain rikoksesta esitetään riittävä näyttö.

Kolmas syy syyttämättäjättämiseen on se, että rikos on vanhentunut. Pääsäännön mukaisesti menettämisseuraamus vanhenee samassa ajassa kuin sen perustava rikos, jolloin konfiskaatio ei tule kysymykseen. Rikoslain 8 luvun 9 §:n mukaan konfiskaation vanhentumisaika on

¹¹⁹ HE 4/2016 vp, s. 30.

tietyissä tapauksissa mainittua pidempi tai menettämisseuraamus ei vanhene lainkaan, jolloin konfiskaatioprosessi voi olla mahdollinen, vaikka syyteoikeus olisikin vanhentunut.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (ROL) 1 luvun 6 a §:n mukaan syyte on myös jätettävä nostamatta, jos jokin syytteen nostamisen erityinen edellytys ei täyty. Käytännössä tärkein erityinen edellytys koskee asianomistajan syyttämispyyntöä asianomistajarikoksissa. Koska syyttäjä ei voi ilman asianomistajan pyyntöä vaatia rangaistusta, ei syyttäjä voi myöskään vaatia asianomistajarikokseen perustuen menettämisseuraamusta. Muiden erityisten edellytysten osalta tulisi ratkaista tapauskohtaisesti konfiskaatioprosessin mahdollisuus.

Syyte voidaan harkinnanvaraisesti jättää nostamatta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n tahi muun vastaavan lainkohdan nojalla. Harkinnanvarainen syyttämättäjättäminen on korvannut ns. seuraamusluonteisen syyttämättäjättämisen. Seuraamusluonteiseen syyttämättäjättämispäätökseen sisältyi toteamus epäillyn syyllistymisestä rikokseen. Syyllisyyskysymys siis asiallisesti ratkaistiin tuomioistuimen ulkopuolella. Sääntelyä pidettiin ongelmallisena, koska syyttäjä teki itsenäisesti kyseiset päätökset eivätkä ne vaatineet epäillyn suostumusta.¹²⁰

Harkinnanvaraisessa syyttämättäjättämisessä syyttäjä katsoo, että edellytykset syytteen nostamiselle täytyvät, mutta jättää syytteen nostamatta jollain laissa säädetyllä perusteella. Kysymys ei tällöin ole kuitenkaan syyttömyysolettaman kumoamisesta, koska sitä syyttäjä ei enää voi tehdä. Syyttäjän päätöksen tulee olla sanamuotoa ”asiassa on seuraavin perustein todennäköisiä syitä epäillä, että henkilö X on syyllistynyt siihen tekoon, josta häntä on esitutkinnassa epäilty”.¹²¹

Konfiskaatioprosessi on siten näissä tapauksissa mahdollinen, mikä ilmenee välillisesti myös oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 b §:stä. Kyseisessä momentissa säädetään edellytyksistä, joiden täytyessä syyttäjä saa jättää menettämisvaatimuksen esittämättä.¹²² Pääsääntönä on, että syyttäjä esittää menettämisvaatimuksen, kun edellytykset

¹²⁰ HE 58/2013 vp, s. 11-12.

¹²¹ Valtakunnansyyttäjänviraston ohje 19.12.2014.

¹²² VKS:2016:6.

siihen täytyvät. Syyttäjä saa jättää menettämiskaatumuksen esittämättä ainoastaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 b §:ssä säädetyillä perusteilla. Kyseisen pykälän mukaan syyttäjä saa, mikäli yleinen etu ei muuta vaadi, jättää menettämiskaatumuksen esittämättä, jos:

- 1) hyöty taikka esineen tai omaisuuden arvo on vähäinen;
- 2) kaatumuksen perusteiden selvittämisestä tai sen käsittelemisestä tuomioistuimessa aiheutuisi asian laatuun nähden ilmeisen kohtuuttomia kustannuksia; tai
- 3) epäilystä rikoksesta jätetään syyte nostamatta 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla.

6. JÄRJESTÄYTYNEEN RIKOLLISUUDEN TORJUNTA

Hallituksen esityksessä (HE 4/2016 vp) ehdotettiin tehtäväksi muutoksia rikoslain menettämisseuraamuksia koskevaan rikoslain 10 lukuun. Muutoksilla oli tarkoitus panna täytäntöön Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa (jäljempänä direktiivi). Muutokset hyväksyttiin suurimmalta osin ehdotetuissa muodoissaan ja pantiin täytäntöön lailla 356/2016. Rikoslain menettämisseuraamuksia käsittelevään lukuun tehdyt muutokset laajensivat muun muassa laajennetun hyötykonfiskaation käyttöalaa.

Direktiivin 5 artikla sisältää veloitteen koskien laajennettua hyötykonfiskaatiota. Kyseisen artiklan 1 kohta kuuluu seuraavasti:

Jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet, jotta rikoksesta, joka on omiaan tuottamaan taloudellista hyötyä välittömästi tai välillisesti, tuomitulle kuuluva omaisuus voidaan tuomita joko kokonaan tai osittain menetetyksi, jos tuomioistuin on vakuuttunut tapauksen olosuhteiden, mukaan lukien täsmälliset tosiseikat ja saatavilla olevat todisteet, perusteella, että kyseinen omaisuus on peräisin rikollisesta toiminnasta.

Artiklan 2 kohdassa täsmennetään 1 kohdassa tarkoitettua rikoksen käsitettä. Kyseeseen tulevat lahjusrikokset, rikollisjärjestön toimintaan osallistuminen (ainakin taloudellista hyötyä tuottaneissa tapauksissa), lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä ja riistoa koskevat rikokset sekä tietyt tietojärjestelmiin kohdistuvat rikokset.¹²³ Edellä mainitusta johtuen jäsenvaltiolle seurasi velvoite laajentaa liipaisinrikosten luetteloa. Tulen käsittelemään jatkossa ainoastaan rikollisjärjestön toimintaan osallistumiseen liittyviä rikoksia.

¹²³ HE 4/2016 vp, s. 13.

Artiklan 2 kohdan alakohdassa b tarkoitetut puitepäätöksessä 2008/841/YOS säädetty rikollisjärjestön toimintaan osallistumiseen liittyvät rikokset on säädetty rangaistaviksi rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä. Kyseisen lainkohdan rikosnimike on ”järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen”, jonka enimmäisrangaistukseksi on säädetty kaksi vuotta vankeutta. Tästä seurasi velvollisuus lisätä järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen rikoslain 10 luvun 3 §:n 1 momentissa olevaan rikosten luetteloon eli liipaisinrikosten joukkoon, tapauksissa joissa rikoksesta on saatu taloudellista hyötyä.¹²⁴ Taloudellista hyötyä koskeva rajaus ei ole kuitenkaan tarpeen, koska laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemisen edellytyksenä itsessään on muun muassa se, että liipaisinrikos on luonteeltaan taloudellista hyötyä tuottava.

Järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta (RL 6:5.2). Yhdistyneiden kansakuntien ohjesäännössä¹²⁵ määritelmä sanalle ”organized crime” vastaa suurilta osin rikoslaissa olevaa järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmää:

”Organized crime means a serious crime committed by a structured group of three or more persons, existing for a period of time and acting in concert with the aim of committing such crimes in order to obtain, directly or indirectly, a financial or other material benefit.”

¹²⁴ HE 4/2016 vp, s. 13-14.

¹²⁵ United Nations office on drugs and crime, Manual on international cooperation for the purposes of confiscation of proceeds of crime.

6.1 LAAJENNETTU HYÖTYKONFISKAATIO JÄRJESTÄYTYNEEN RIKOLLISUUDEN TORJUNNASSA

Hallituksen esityksessä (HE 4/2016 vp) todetaan järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisessa olevan yleensä kyse taloudellisen edun tavoittelusta.¹²⁶ Saman suuntaisia ajatuksia esitetään direktiivin¹²⁷ ensimmäisessä johdantokappaleessa missä todetaan järjestäytyneen rikollisuuden tärkeimpänä motiivina olevan taloudellisen hyödyn saavuttaminen. Laajennetun hyötykonfiskaation käyttö on katsottu tarpeelliseksi rikoksissa, jotka tehdään nimenomaisesti taloudellisessa hyötymistarkoituksessa, järjestäytyneesti tai muuten suunnitelmallisesti. Oikeuskäytännössä laajennetun hyötykonfiskaation soveltamisala on kuitenkin jäänyt vähäiseksi.¹²⁸ Myös direktiivin neljännessä johdantokappaleessa todetaan konfiskaatiomenetelmiä käytettävän liian vähän, mihin laajennettu hyötykonfiskaatio lukeutuu.

Laajennetun hyötykonfiskaation osalta direktiivissä todetaan jäljempänä:

(20) Määrittäessään, voiko rikoksesta olla taloudellista hyötyä, jäsenvaltiot voivat ottaa huomioon toimintatavat, esimerkiksi jos rikoksen olosuhteisiin kuuluu se, että se tehtiin järjestäytyneen rikollisuuden puitteissa tai tarkoituksena oli saada säännöllistä tuottoa rikoksista. Tämän ei kuitenkaan olisi rajoitettava mahdollisuutta soveltaa laajennettua hyödyn menettämistä.

Johdantokappaleessa (20) otetaan nimenomaisesti kantaa rikoksen tekemiseen osana järjestäytynyttä rikollisuutta. Laajennettua hyötykonfiskaatiota koskeva sääntely muuttuikin voimaan tulleella lailla 356/2016, joka on mahdollistanut paremmin taloudellista hyötyä tuottavan rikollisuuden torjumisen sekä tehostanut rikoksesta peräisin olevan omaisuuden menetetyksi tuomitsemista. Laajennetun hyötykonfiskaation osalta lakiin kirjattiin kolme

¹²⁶ HE 4/2016 vp, s. 14.

¹²⁷ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/42/EU.

¹²⁸ HE 4/2016 vp, s. 40.

erityisesti huomioon otettavaa seikkaa, jotka tuli ottaa laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemisen harkinnassa huomioon.

Yksi harkinnassa erityisesti huomioon otettavista seikoista koskee laajennetun hyötykonfiskaation tarpeellisuuden arviointia koskien uusien rikosten ehkäisemistä. Rikoksesta peräisin olevaa omaisuutta voidaan käyttää uusien rikosten rahoittamiseen ja rikollisen toiminnan laajentamiseen.¹²⁹ Laajennetun hyötykonfiskaation yhtenä tehtävänä on estää uusien rikosten rahoittaminen rikoksesta saadulla hyödyllä. Kansainvälisessä keskustelussa on pidetty tärkeänä keinona taistelussa rikollisuutta vastaan rikoksen tuottaman hyödyn pois saamista.¹³⁰

6.2 JÄRJESTÄYTYNEEN RIKOLLISRYHMÄN TOIMINTAAN OSALLISTUMINEN LIIPAINRIKOKSENA

Laki 356/2016 tuli voimaan 1.9.2016. Kyseisellä lailla lisättiin rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä säädetty järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen rikoslain 10 luvun 3 §:n 1 momentissa sijaitsevaan liipaisinrikosten luetteloon. 15.4.2016, eli muutama kuukausi ennen em. lain voimaantuloa annettiin Suomen ensimmäinen hovioikeustason tuomio¹³¹ rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä säädetystä järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta. Kyseisessä tapauksessa vastaaja tuomittiin järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisen lisäksi törkeästä huumausainerikoksesta ja jäännösrangaistuksesta yhteensä 3 vuoden 7 kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Jäännösrangaistuksen lisäävä vaikutus tuomion pituuteen oli 2 kuukautta.

Tapauksessa oli kysymys United Brotherhood-nimisen järjestäytyneen rikollisryhmän toiminnasta. Vastaaja oli organisoinut kyseisen rikollisjärjestön Oulun osaston perustamisen ja johti tosiasiallisesti United Brotherhood-Oulun osaston toimintaa uusia jäseniä värväämällä ja

¹²⁹ HE 4/2016 vp, s. 40-41.

¹³⁰ Rautio 2006, s. 267.

¹³¹ RHO 15.4.2016 (R 15/985).

päätösvaltaa käyttämällä. Vastaaja oli hankkinut Oulun osastolle kerhotilat, antoi muille kerhon jäsenille erinäisiä tehtäviä käskyvaltaansa käyttäen, harjoitti velanperintää sekä raportoi Oulun osaston toiminnasta Helsingin osaston vastaaville avainhenkilöille. Vastaaja oli näin toimiessaan mahdollistanut ja edistänyt järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa.

Tapaus on käsitelty ja ratkaistu ennen kuin (yksinään) järjestyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisen perusteella on voitu tuomita laajennettu hyötykonfiskaatio, luonnollisesti muiden edellytysten täytyessä. Tapauksessa vastaaja tuomittiin yhdessä kahden muun henkilön kanssa menettämään valtiolle laajennettuna hyötynä United Brotherhood-rikollisjärjestön kerhotiloista takavarikoidut 2400 euroa. Liipaisinrikoksena toimi luonnollisesti päärikos eli törkeä huumausainerikos, mistä myös kaikki menettämisseuraamukseen tuomitut saivat rangaistuksen.

Laki mahdollistaa nykyään kuitenkin järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisen liipaisinrikoksena. Hallituksen esityksen mukaan tapaukset, missä kyseinen säännös toimisi liipaisinrikoksena, olisivat todella harvinaisia, koska kyseistä rikoslain säännöstä ei ole käytännössä sovellettu. Hallituksen esityksessä todetaan myös järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisessa olevan yleensä kyse taloudellisen edun tavoittelusta.¹³² Mielestäni tämä antaa laajat mahdollisuudet laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemiseen tapauksissa missä vastaaja tuomitaan rangaistukseen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta rikoslain 17 luvun 1 a §:n nojalla. Kyseisen säännöksen mukaan se, joka:

- 1) perustamalla tai organisoimalla järjestäytyneen rikollisryhmän taikka värväämällä tai yrittämällä värvätä henkilöitä sitä varten,
- 2) varustamalla tai yrittämällä varustaa järjestäytyntä rikollisryhmää räjähteillä, aseilla, ampumatarvikkeilla tai niiden valmistamiseen tarkoitetuilla aineilla tai tarvikkeilla taikka muilla vaarallisilla esineillä tai aineilla,

¹³² HE 4/2016 vp, s. 14.

3) järjestämällä, yrittämällä järjestää tai antamalla järjestäytyneelle rikollisryhmälle koulutusta rikollista toimintaa varten,

4) hankkimalla, yrittämällä hankkia tai luovuttamalla järjestäytyneelle rikollisryhmälle toimitiloja tai muita sen rikollista toimintaa varten tarvitsemia tiloja taikka kulkuvälineitä tai muita ryhmän rikollisen toiminnan kannalta erittäin tärkeitä välineitä,

5) suoraan tai välillisesti antamalla tai keräämällä varoja järjestäytyneen rikollisryhmän rikollisen toiminnan rahoittamiseksi,

6) hoitamalla järjestäytyneen rikollisryhmän tärkeitä taloudellisia asioita tai antamalla ryhmän rikollisen toiminnan kannalta erittäin tärkeitä taloudellisia tai oikeudellisia neuvoja tai

7) järjestäytyneen rikollisryhmän rikollisten tavoitteiden saavuttamista muulla vakavuudeltaan näihin verrattavalla olennaisella tavalla aktiivisesti edistämällä

osallistuu 6 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitetun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan, jossa tavoitteena on tehdä yksi tai useampi lainkohdassa mainittu rikos, ja jos tällainen rikos tai sen rangaistava yritys tehdään, on tuomittava järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Mitä 1 momentin 6 kohdassa säädetään oikeudellisesta neuvonnasta, ei koske rikoksen esitutkintaan tai tuomioistuinkäsittelyyn taikka rangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvää oikeudellisen avustajan tai asiamiehen tehtävien hoitamista.

Mitä 1 momentissa säädetään, ei sovelleta, jos teosta säädetään muualla laissa yhtä ankara tai ankarampi rangaistus.

Kyseinen rikoslain säännös mahdollistaa järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisen lukuisilla eri tavoilla. United Brotherhood-rikollisjärjestöä koskevassa

tapauksessa hovioikeus totesi ratkaisunsa perusteluissa, että järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta rikoslain 17 luvun 1 a §:n perusteella on kysymys syyksi lukemisesta, kun taas rikoslain 6 luvun 5 §:ssä tarkoitettu koventamisperuste liittyy rangaistuksen mittaamiseen.¹³³

Tapauksessa hovioikeus katsoi United Brotherhood-rikollisjärjestön olevan järjestäytynyt rikollisryhmä ja neljän vastaajan tehneen törkeän huumausainerikoksen kyseisen rikollisryhmän jäseninä. Yksi vastaajista tuomittiin järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta RL 17:1a §:n perusteella sekä lisäksi hänen syyksi luetun törkeän huumausainerikoksen rangaistuksen määräämisessä sovellettiin rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohtaa, missä säädetään koventamisperusteesta rikoksen tekemisestä osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. Kolmen muun vastaajan syyksi luettiin törkeä huumausainerikos, mihin sovellettiin kunkin osalta samaista koventamisperustetta (RL 6:5.2).

Se, että ainoastaan yksi vastaajista tuomittiin järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta RL 17:1a §:n perusteella, johtuu siitä, että syyttäjä vaati rangaistusta kyseisestä rikoksesta ainoastaan kyseiselle vastaajalle. Mielestäni tapauksessa ei olisi ollut estettä vaatia rangaistusta järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta jokaiselle vastaajalle erikseen, erityisesti koska kaikkien vastaajien katsottiin olevan kyseisen rikollisryhmän jäseniä. Tässä tapauksessa se tuskin olisi vaikuttanut konkreettisesti rangaistusten pituuksiin, koska kaikki tuomittiin päärikoksena törkeästä huumausainerikoksesta sekä lukuisista muista rikoksista. Lisäksi törkeiden huumausainerikosten osalta rangaistusten mittaamisissa otettiin jokaisen osalta koventamisperusteena huomioon, että rikokset oli tehty United Brotherhood-rikollisjärjestön jäseninä.

Asiassa herää kuitenkin mielenkiintoinen kysymys siitä, onko milloinkaan mahdollisuutta kohdistaa laajennettu hyötykonfiskaatio vastaajaan, joka tuomitaan ainoastaan (liipaisinrikoksena) järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta. Jotta tähän

¹³³ RHO 15.4.2016 (R 15/985), s. 9.

kysymykseen voidaan ottaa kantaa, tulee esikysymyksenä ratkaista, onko edes mahdollista tuomita vastaaja rangaistukseen pelkästään järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta.

Rikoslain 17 luvun 1 a §:n 1 momentissa säädetyn yleisen osallistumista koskevan tunnusmerkin mukaan rangaistavaa on se, että henkilö tekotapatunnusmerkeissä määritellyn teon tekemisellä osallistuu rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitetun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan, jossa tavoitteena on tehdä yksi tai useampi lainkohdassa mainittu rikos. Tekotapatunnusmerkin toteuttava menettely, esimerkiksi perustamalla tai organisoimalla järjestäytyneen rikollisryhmän taikka värväämällä tai yrittämällä värvätä henkilöitä sitä varten, ei sellaisenaan toteuta rangaistussäännöksen soveltamisen edellytyksiä.¹³⁴

Keskeisenä kysymyksenä onkin, mihin tekotapatunnusmerkeissä yksilöidyllä osallistumistoimella osallistutaan. Hallituksen esityksen (HE 263/2014 vp) mukaan kysymys ei ole osallistumisesta rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitetun rikoksen täytäntöönpanoon, sillä se on rangaistavaa kyseistä rikosta koskevan tunnusmerkistön sekä rikoksen osallisuutta ja yritystä koskevien säännösten mukaan. Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisessa kyseessä voi olla osallistuminen tällaista rangaistavaa menettelyä aikaisempaan vaiheeseen. Kyseeseen tulee kuitenkin toiminta, jonka tavoitteena on säännöksessä mainitun rikoksen tai rikosten tekeminen.

Osallistumisteon ja toiminnan tavoitteena olevien rikosten välillä on siis yhteys. Arvioitavaksi tulee kysymys kyseisen yhteyden ja tavoitteena olevan rikosten luonteesta. Hallituksen esityksen (HE 263/2014 vp) mukaan järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen on lähtökohtaisesti aina etäämmällä itse rikoksesta kuin avunanto eikä tavoitteena olevien rikosten yksilöityisyyden osalta tule asettaa liiallisia vaatimuksia. Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisen tekotapatunnusmerkit viittaavatkin osin melko selvästi konkreettisen rikoksen täytäntöönpanoa aikaisempaan ajankohtaan ja on

¹³⁴ HE 263/2014 vp, s. 33.

lähtökohtaisesti aina etäämmällä itse rikoksesta kuin avunanto. Tämä tarkoittaa sitä, että rangaistavuus ulotetaan osallistumisrikoksella menettelyyn, joka ei ole vielä avunantona rangaistavaa. Kyseessä on siis osallistuminen toimintaan, jonka tavoitteena on rikoksen tekeminen eikä suinkaan osallisuudesta yksittäisen rikoksen toteuttamiseen.¹³⁵

Rikollisjärjestön toimintaan osallistuminen voi olla rangaistavaa myös niissä tapauksissa, joissa rikollisjärjestön tavoitteena ollut rikos jää tekemättä.¹³⁶ Myös puitepäätöksen (2008/841/YOS) 2 artiklan a) -kohdan maininta rikoksen tekemisen aikeesta antaa viitteen mahdollisuuteen siitä, että rikos ei toteudukaan. Suomessa tämä katsottiin kuitenkin rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vastaiseksi, minkä vuoksi tunnusmerkistöön otettiin vaatimus päärikoksen tekemisestä. Itse säännöksessä eikä myöskään sen esitöissä ole kuitenkaan minkäänlaista mainintaa siitä, millaista selvitystä päärikoksen tekemisestä osallistumisrikoksesta tuomittaessa edellytetään.

Edellä mainitun perusteella onkin teoriassa täysin mahdollista, että henkilö tuomitaan rikoslain 17 luvun 1 a §:n nojalla rangaistukseen ainoastaan järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta eikä muista rikoksista. Tällaisessa tapauksessa ei ole siis muodollista estettä laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemiselle, koska liipaisinrikoksen vaatimus täyttyy kyseisellä hetkellä. Kyseeseen voivat tulla tapaukset, missä vastaajan osallistuminen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan on näytetty toteen, mutta hänen osallisuudestaan yksittäisen rikoksen tai rikosten tekemiseen ei ole näyttöä eikä häntä niistä voida tuomita. Hallituksen esityksen (HE 263/2014 vp) sekä lain esitöiden (LaVM 35/2014) mukaan rikoslain 17 luvun 1 a §:n mukaista osallistumista ei pidetä tietyn yksilöidyn, täytetyksi teoksi tai yritykseksi edenneen rikoksen esivaiheena. Nimenomaista yhteyttä osallistumisrikoksen ja yksittäisen rikoksen välillä ei ole siis tarpeen osoittaa. Kriminalisoinnin tarkoituksen näkökulmasta käsin tämä onkin perusteltua sekä myös siitä syystä, ettei osallistumisrikoksen ole tarpeen edistää tietyn päärikoksen toteutumista. Osallistumisrikoksen tulee edistää rikollisjärjestön rikollista toimintaa yleisellä tasolla.

¹³⁵ HE 263/2014 vp, s. 36.

¹³⁶ 98/733/YOS.

6.3 JÄRJESTÄYTYNEEN RIKOLLISRYHMÄN JÄSENEEN KOHDISTETTAVA KONFISKAATIO

Kuten on tullut selväksi, laajennettuun hyötykonfiskaatioon on mahdollista tuomita liipaisinrikoksena järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumiseen syyllistynyt henkilö. Riittävää siis on, että henkilön on katsottu osallistuvan järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan tietyllä laissa säädetyllä, tekotapatunnusmerkkien osoittamalla, tavalla. Laajennettu hyötykonfiskaatio voi kohdistua liipaisinrikokseen syyllistyneen henkilön omaisuuteen sekä myös liipaisinrikokseen osallisen tai taikka sen, jonka puolesta tai hyväksi liipaisinrikos on tehty, omaisuuteen (RL 10:3.3). Pääsääntöisesti konfiskaatio kohdistetaan kuitenkin rikoksentehtäjänsä.

RL 10:3.2:n mukaan omaisuus voidaan tuomita valtiolle menetetyksi, jos on syytä olettaa omaisuuden olevan peräisin rikollisesta toiminnasta. Aiemmin voimassa olleen säännöksen mukaan omaisuus voitiin tuomita kokonaan tai osaksi valtiolle menetetyksi, jos oli syytä olettaa omaisuuden olleen kokonaan tai osaksi peräisin ei-vähäisestä rikollisesta toiminnasta. Menettämisseuraamuksia koskevissa lain esitöissä sekä oikeuskäytännössä on katsottu, että laajennettua hyötykonfiskaatiota tulee käyttää hyötymistarkoituksessa, järjestäytyneesti tai muuten suunnitelmallisesti tehdyissä rikoksissa.¹³⁷

Menettämisseuraamuksia koskevan direktiivin¹³⁸ ensimmäisessä johdantokappaleessa todetaan rajat ylittävän järjestäytyneen rikollisuuden tärkeimpänä motiivina olevan taloudellinen hyöty. Järjestäytyneen rikollisuuden tuloksellinen ehkäiseminen ja torjuminen tulisi toteuttaa rikoshyödyn neutralisoinnilla ja se olisi ulotettava koskemaan kaikkea rikollisesta toiminnasta saatua omaisuutta. Direktiivin kolmannessa johdantokappaleessa pidetään tehokkaimpina järjestäytyneen rikollisuuden torjuntakeinoina ankarien oikeudellisten seuraamusten säätämistä sekä tehokasta rikoshyödyn jäädyttämistä ja menetetyksi tuomitsemista.

¹³⁷ HE 80/2000 vp, LaVM 14/2001 vp, KKO 2006:51 sekä KKO 2012:60.

¹³⁸ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/42/EU.

United Brotherhood -rikollisryhmää koskevassa tapauksessa RHO 15.4.2016 nro 16/116040 (R 15/985) syyttäjä totesi rangaistusvaatimuksen teonkuvauksessa United Brotherhood -rikollisryhmän toiminnan tavoitteena olevan vakavien sekä muiden rikosten tekeminen, jonka tarkoituksena on tuottaa ryhmälle sekä sen jäsenille hyötyä. Ryhmälle pyritään hankkimaan väkivaltainen maine tekemällä vakavia henkeen, terveyteen ja vapauteen kohdistuvia rikoksia. Kaikkien ryhmän jäsenten tulee ylläpitää kyseistä saavutettua mainetta.

Rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä säädetään osallistumisesta toimintaan, jonka tavoitteena on tehdä rikoksia, joiden rangaistusasteikon mukaan voidaan tuomita vähintään neljäksi vuodeksi vankeuteen. Oikeus totesi United Brotherhood -rikollisryhmän tapauksessa kyseisen rikoksen syyksilukemisen perusteluissaan, että rikosten tekemistavoitteen tulee olla realistinen siinä mielessä, että uhan järjestön puitteissa tehtävistä rikoksista tulee olla todellinen. Kyseisiin rikoksiin tulee liittyä konkreettisia suunnitelmia mm. rikosten kohteista, tekotavasta ja -ajasta. Toiminnan tulee palvella kyseistä konkreettista suunnittelu- tai valmistelutyötä.

Oikeus toteaa rikollisjärjestön toimintaan osallistumisen olevan ainoastaan tahallisen rangaistavaa ja rikosten tekemistarkoituksen olevan tunnusmerkistön keskeinen elementti. En voi edes kuvitella tilannetta, missä henkilö osallistuisi aktiivisesti järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan ilman, että olisi siitä täysin tietoinen. Oikeus painottaa tapauksessa kuitenkin rikollisryhmän toimintaan osallistujalta tietoisuutta rikollisjärjestön luonteesta sekä sen tavoitteesta tehdä momentissa mainittuja rikoksia. Osallistujan on ymmärrettävä, että hän osallistuu toimintaan, jossa tavoitteena on kyseisten rikosten tekeminen. Uskallan väittää, että jokainen järjestäytyneeseen rikollisryhmään kuuluva henkilö ymmärtää tämän tosiasian.

Edellä mainitun perusteella näyttää mahdolliselta, että ”pelkästään” kuulumalla sekä tätä kautta osallistumalla järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan, henkilöön sekä hänen omaisuuteensa voidaan kohdistaa laajennettu hyötykonfiskaatio. Edellytyksenä on luonnollisesti kuitenkin se, että vähintään kolmen henkilön muodostamaa sekä tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan

jäsentynyttä yhteenliittymää pidetään järjestäytyneenä rikollisryhmänä. Rakenteeltaan jäsenytyneellä ryhmällä tarkoitetaan ns. Palermon sopimuksen 2 artiklan c kohdan mukaan ryhmää, joka ei ole satunnaisesti muodostettu rikoksen välitöntä tekemistä varten, jonka jäsenillä ei välttämättä ole muodollisesti määriteltyjä tehtäviä, jonka jäsenyys ei ole jatkuvaa tai jolla ei ole pitkälle kehittyntä sisäistä rakennetta.¹³⁹ Järjestäytyneen rikollisryhmän peruspiirteet koskevat ryhmän ajallista kestoa, ryhmän jäsenistöä, ryhmän rakennetta sekä ryhmän toimintaa ja tarkoitusta.¹⁴⁰

6.4 KONFISKAATION KOHTEENA OLEVA OMAISUUS

Rikoslain 10 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan omaisuus voidaan tuomita valtiolle menetetyksi, jos on syytä olettaa kyseisen omaisuuden olevan peräisin rikollisesta toiminnasta. Aiemmin voimassa olleen pykälän mukaan menetetyksi voitiin tuomita omaisuus, joka oli kokonaan tai osaksi peräisin rikollisesta toiminnasta. Voimassa olevasta momentista viittaus ”kokonaan tai osaksi” on poistettu, koska sanamuoto oli mahdollista ymmärtää niin, että menetetyksi voitiin tuomita omaisuus, joka oli vain osittain rikollisesta toiminnasta peräisin ja muuten alkuperältään laillista.¹⁴¹

Tosiasiassa omaisuus voidaan tuomita menetetyksi ainoastaan siltä osin kuin se on peräisin rikollisesta toiminnasta. Laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemisen harkinnanvaraisuus osoittaa samalla konfiskaation enimmäismäärän. Juuri säännöksen harkinnanvaraisuudesta johtuen on mahdollista päätyä myös lievempään konfiskaatioon.¹⁴² Esimerkiksi tapauksessa VaaHO 13.1.2005 (R 04/871) vastaaja tuomittiin rangaistukseen huumausainerikoksesta. Vastaajalta takavarikoiduista rahoista 1500 euroa oli löydetty sängyn patjan alta 785,30 euroa vastaajan taskusta. Oikeus katsoi olevan syytä olettaa, että ainakin valtaosa rahoista oli peräisin rikollisesta toiminnasta. Oikeus piti kuitenkin mahdollisena, että vastaajalla hallussa olleista rahoista osa voi olla laillista alkuperää. Oikeus katsoi siis olevan syytä olettaa vain osan

¹³⁹ SopS 20/2004, s. 108.

¹⁴⁰ HE 263/2014 vp, s. 31.

¹⁴¹ HE 4/2016 vp, s. 41.

¹⁴² Rautio 2006, s. 180.

takavarikoiduista rahoista olleen peräisin rikollisesta toiminnasta ja tuomitsi laajennetun hyötykonfiskaation 2000 euron osalta.

Laajennettua hyödyn menettämistä eli laajennettua hyötykonfiskaatiota käsittelevässä säännöksessä puhutaan omaisuuden konfiskaatiosta. Mitä siis kyseisen säännöksen mukaan voidaan konfiskoida? Konfiskaation kohteena kysymykseen tulevat arvokkaat kiinteistöt, asunto-osakeyhtiön ja muiden yhtiöiden osakkeet tai osuudet, suuret pankkitilit sekä muut vastaavat tavanomaisesta poikkeavat omaisuuserät. Konfiskaatiota ei ole kuitenkaan perusteltua ulottaa tavalliseen käyttöirtaimistoon tai muuhun vähäarvoiseen omaisuuteen.¹⁴³ Lähtökohtaisesti kysymykseen tulevat kiinteät sekä irtaimet esineet kuin myös aineettomatkin oikeudet.¹⁴⁴

Poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen tehtävänä esitutkinnassa on selvittää rikollisesta toiminnasta peräisin olevat omaisuuserät. Esitutkinnassa tulee selvittää muun muassa vastaajan omistuksessa olevan epäselvän omaisuuden alkuperä, pankkitapahtumat sekä yhteydet eri yhteisöjen ja henkilöiden välillä. Perusteellinen esitutkinta palvelee syyttäjän toimittamaa syyteharkintaa.¹⁴⁵

Laajennettu hyödyn menettäminen on aina esinekonfiskaatiota eli menetettävän omaisuuden tulee olla tuomitsemishetkellä tallella. Konfiskaation esteenä ei ole kuitenkaan omaisuuden vaihtuminen toiseen, vaikka useampaan kertaankin.¹⁴⁶ Omaisuuden tulee siis olla muodossa tai toisessa sen tuomitsemishetkellä jäljellä. Omaisuutena pidetään jotakin henkilön omistuksessa olevaa. Vaikka oikeuskäytännössä laajennettu hyötykonfiskaatio on käsittänyt pääsääntöisesti ainoastaan käteisen rahan konfiskaation, on olemassa toisen suuntaisiakin ratkaisuja.

¹⁴³ HE 80/2000 vp, s. 25.

¹⁴⁴ Rautio 2006, s. 181.

¹⁴⁵ HE 80/2000 vp, s. 25.

¹⁴⁶ Helsingin HO laatuhanke 2009, s. 25.

Tapauksessa VHO 24.6.2004 nro 1107 (R 03/1023) vastaaja tuomittiin rangaistukseen törkeästä dopingrikoksesta ja menettämään laajennettuna hyötynä kahden lomahuoneiston hallintaan oikeuttavat asunto-osakeyhtiön osakkeet. Kyseisten osakkeiden 500 000 markan suuruinen kauppahinta oli maksettu käteisellä. Käräjäoikeus totesi, että käteisellä maksettujen osakkeiden kauppahinnan on täytynyt olla peräisin muualta kuin vastaajien väittämistä lainoista. Oikeus totesi lisäksi suuren kauppahinnan maksamisen olevan räikeässä ristiriidassa vastaajien taloudellisesta tilanteesta esitettyjen tietojen kanssa.

Tapauksessa THO 27.11.2003 nro 3048 (R 03/1640) vastaaja tuomittiin rangaistukseen törkeästä huumausainerikoksesta. Vastaaja tuomittiin muiden menettämisseuraamusten ohella menettämään laajennettuna hyötynä henkilöauto. Kyseinen henkilöauto on ollut vastaajan sekä hänen avopuolionsa käytössä. Vaikka henkilöauto oli rekisteriin merkitty vastaajan avopuolison omistamaksi, oikeus katsoi auton olleen kuitenkin tosiasiallisesti vastaajan omaan käyttöön ostama ja hänen omistamansa. Oikeus katsoi kokonaiselvityksen perusteella, ettei vastaajalla eikä tämän avopuolisolla ollut erityistä varallisuutta tai tuloja, joilla auto olisi voitu laillisesti hankkia. Auton katsottiin olleen hankittu huumausainekaupasta saaduilla tuloilla. Auto konfiskoitiin rikoslain 10 luvun 3 §:n nojalla.

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

Laajennettu hyödyn menettäminen eli laajennettu hyötykonfiskaatio kuuluu rikoslain 10 luvussa säädettyihin menettämisseuraamuksiin. Menettämisseuraamuksella eli konfiskaatiolla tarkoitetaan rikoslaissa lakiin perustuvaa omaisuuden vastikkeetonta menettämistä valtiolle rikoksen johdosta. Konfiskaatiota pidetään ensisijaisesti turvaamistoimena.¹⁴⁷ Laajennetun hyötykonfiskaation kohdalla tämä ei kuitenkaan ole niin yksiselitteistä. Laajennetussa hyötykonfiskaatiossa on kysymys harkinnanvaraisesta ja moniulotteisesta rikokseen perustuvasta seuraamuksesta, mikä lähentelee toisinaan rangaistuksenluonteista rikosoikeudellista seuraamusta, mikä ei ole kuitenkaan sen tarkoitus.

Se lopputulos mihin laajennetun hyötykonfiskaatiovaatimuksen esittämisen jälkeen päädytään, riippuu useasta eri tekijästä. Näitä tekijöitä ovat muun muassa konfiskaatiovaatimuksen esittäjän eli syyttäjän näkemys asiasta ja se tapa millä hän tuo käsityksensä esille. Toinen tekijä on tuomioistuimen tulkinta ja käsitys tapahtuneesta tilanteesta sekä sen suorittama harkinta, mikä voi johtaa useaan eri lopputulokseen. Olen pyrkinyt tuomaan tutkielmassa esille seikkoja, joiden kautta on mahdollista ymmärtää paremmin laajennetun hyötykonfiskaation erityispiirteitä. Näiden erityispiirteiden ymmärtäminen ja huomioonottaminen palvelevat ennen kaikkea konfiskaatiovaatimuksen esittäjää sekä sen tuomitsemisesta päättävää tahoja. Olen tuonut näitä laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemiseen liittyviä seikkoja esille pääasiassa oikeuskäytännön kautta. Olen nostanut esille muun muassa tuomioistuimen ratkaisun perustelut, kiinnittäen huomiota olennaisimpiin tosiseikkoihin, jonka perusteella tuomioistuin on joko tuominnut tai jättänyt tuomitsematta laajennetun hyötykonfiskaation.

Olen pyrkinyt myös korostamaan laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemisen harkinnanvaraisuutta ja tapauskohtaisuutta, jonka myös oikeuskäytäntö kiistatta osoittaa. Tämän olennaisen harkinnanvaraisuuden vuoksi hallituksen esityksen (HE 4/2016 vp) tavoitteisiin ja keskeisiin ehdotuksiin laajennetun hyödyn menettämisen osalta kirjattiin harkintakriteereitä sen arvioimiseksi, onko omaisuus tuomittava menetetyksi laajennettuna

¹⁴⁷ HE 80/2000 vp, s. 4.

hyötynä. Kyseisen ehdotuksen mukaan harkinnassa olisi otettava erityisesti huomioon, onko omaisuus ilmeisesti peräisin muusta kuin vähäisenä pidettävästä rikollisesta toiminnasta ja onko menettämisseuraamuksen tuomitseminen tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi sekä saadaanko rikollisella toiminnalla toistuvasti merkittävä osa asianomaisen tuloista.¹⁴⁸ Lakiin kirjattiin em. seikat muuttumattomina, hallituksen esityksen mukaisesti.

Liipaisinrikosten luetteloa laajennettiin lailla 20.5.2016/356, minkä yhteydessä järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen lisättiin liipaisinrikosten joukkoon. Toin tutkielmassa tähän liittyen esille mahdollisuuden, että kuulumalla rikollisjärjestöön, henkilöön sekä luonnollisesti hänen omaisuuteensa olisi mahdollista kohdistaa laajennettu hyötykonfiskaatio. Tämä tarkoittaisi sitä, että järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta syytettyihin henkilöihin voitaisiin kohdistaa samalla laajennettu hyötykonfiskaatiovaatimus. Tämä olisi teoriassa mahdollinen, mutta todennäköisesti erittäin harvoin toteutuva tilanne.

On otettava kuitenkin huomioon, että menettämisseuraamuksia koskevan direktiivin¹⁴⁹ ensimmäisessä johdantokappaleessa todetaan rajat ylittävän järjestäytyneen rikollisuuden tärkeimpänä motiivina olevan taloudellinen hyöty. Järjestäytyneen rikollisuuden tuloksellinen ehkäiseminen ja torjuminen olisi toteutettava rikoshyödyn neutralisoimisella ja se olisi ulotettava koskemaan kaikkea rikollisesta toiminnasta saatua omaisuutta. Direktiivin kolmannessa johdantokappaleessa pidetään tehokkaimpina järjestäytyneen rikollisuuden torjuntakeinoina säätää ankarista oikeudellisista seuraamuksista sekä tehokas rikoshyödyn jäädyttäminen ja menetetyksi tuomitseminen.

Kyseisessä direktiivissä puhutaan ankarien oikeudellisten seuraamusten säätämisestä järjestäytynyttä rikollisuutta vastaan. Tässä ei ole mielestäni enää kysymys pelkästään menettämisseuraamusten käyttämisestä turvaamistoimena, vaan lähennytään rangaistuksenluonteista rikosoikeudellista seuraamusta. Tämä on mielestäni seurausta siitä, että

¹⁴⁸ HE 4/2016 vp, s. 26.

¹⁴⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/42/EU.

oikeuskäytännössä laajennetun hyötykonfiskaation soveltamisala on jäänyt kapeaksi ja menettämisseuraamuksia koskevan direktiivin mukaan menetetyksi tuomitsemista koskevia menettelyjä käytetään liian vähän. Samaisessa direktiivissä todetaan, että Tukholman ohjelmassa ja menetetyksi tuomitsemisesta ja varallisuuden takaisin Hankinnasta kesäkuussa 2010 annetuissa oikeus- ja sisäasioiden neuvoston päätelmissä korostetaan olevan tärkeää tehostaa rikollisten varojen tunnistamista ja menetetyksi tuomitsemista.

Laajennetun hyödyn osalta menettämisseuraamuksia koskevassa direktiivissä todetaan lisäksi jäsenvaltioiden mahdollisuus ottaa taloudellisen hyödyn tuottavuuden arvioinnissa huomioon erityisesti se, tehtiinkö rikos järjestäytyneen rikollisuuden puitteissa. Tämä ei kuitenkaan saisi rajoittaa mahdollisuutta soveltaa laajennetun hyödyn menettämistä. Hallituksen esityksen tavoitteena olikin muuttaa laajennettua hyötyä koskevaa sääntelyä siihen suuntaan, että jatkossa olisi entistä laajemmat mahdollisuudet torjua taloudellista hyötyä tuottavaa rikollisuutta ja tehostaa rikoksesta peräisin olevan omaisuuden menetetyksi tuomitsemista.¹⁵⁰

Laajennettu hyödyn menettäminen on edelleen jokseenkin huonosti tunnettu ja harvemmin käytetty keino rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn poissaamiseksi rikollisten käsistä, erityisesti verrattuna RL 10:2:n mukaiseen ns. tavalliseen rikoshyödyn menettämiseen. Tämä johtuu luonnollisesti jo siitäkin syystä, että laajennetun hyötykonfiskaation tuomitseminen vaatii sen, että liipaisinrikos on tehty. Liipaisinrikoksen tulee lisäksi voida tuottaa taloudellista hyötyä ja täyttää muutkin sille asetetut vaatimukset kuten edellä on käynyt jo ilmi. Tästä huolimatta syyttäjän on ensiarvoisen tärkeää tunnistaa tilanteet ja tapaukset joissa laajennetun hyötykonfiskaation perustavat seikat ovat käsillä ja esittää menettämiskaava, koska muuten rikollisesta toiminnasta peräisin oleva omaisuus jää varmuudella rikollisten käsiin, mahdollistaen uusien rikosten rahoittamisen aikaisempien rikosten tuloilla. Lisäksi toivon rohkeutta ja mielikuvitusta vaatia valtiolle menetetyksi muunlaistakin omaisuutta kuin kotietsinnän perusteella takavarikoitua käteistä rahaa, koska siihen on lainsäätäjällä antanut erittäin laajat mahdollisuudet.

¹⁵⁰ HE 4/2016 vp, s. 40.